

List Aristeův

Pohanský svět poznal poprvé starozákonní zjevení až překladem Starého zákona do obecné řečtiny (koiné), zvaným Septuaginta. Stalo se tak v hellénistickém prostředí egyptské Alexandrie, kde žilo početné židovské obyvatelstvo mluvící řeckým jazykem. O vzniku tohoto překladu nám podává zprávu list Aristeův, jehož autorem je vysoký dvorní úředník faraóna Ptolemaia II. Filadelfa (285-247) jménem Aristeas nebo Aristaios, o němž se dá říci, že snad byl židovským proselytou. List byl napsán v Alexandrii a je citován u Filóna Alexandrijského (+ 50 po Kr.) a Josefa Flavia (+ 100 po Kr.), jeho obsahem je vyprávění o vzniku septuagintálního překladu. Text není rozdělen na kapitoly, nýbrž na 322 veršů. Podle Aristeova listu v r. 270 př. Kr. pracovalo na překladu 72 učenců vyslaných z Jeruzaléma, po 6 z každého kmene, kteří každý den svou práci srovnávali a zapisovali to, na čem se shodlo nejvíce překladatelů, až po 72 dnech svou práci dokončili; podle Filóna Alexandrijského pracovali všichni s pomocí Boží inspirace po 72 dní v naprostém odloučení, a když po 72 dnech své dílo srovnali, zjistili, že se shoduje ve všech podrobnostech. Proto se řecký překlad Starého zákona nazývá Septuaginta, což znamená latinsky sedmdesát, s ohledem na zaokrouhlený počet 72 překladatelů. Podobně sv. Epifanius (+ 403) uvádí, že Septuagintu sepsalo 72 překladatelů, rozdělených do 36 párů, a to tak, že každý pár pořídil jeden překlad, 36 překladů pak bylo porovnáno a zjistilo, že byly naprosto identické, což bylo důkazem Boží inspirace. Český překlad, který vyšel v I. díle sbírky pod názvem *Knihy tajemství a moudrosti* (Praha Vyšehrad 1995), pořídil Mgr. Jirí Farský. Tento překlad přebíráme k našemu poučení jen s nepatrnými úpravami. Spis má 322 veršů.

Prolog

Aristeas Filokratovi

1. Když byl sestaven pamětný spis¹ o naší návštěvě u velekněze Židů Eleazara, pokusil jsem se ti, Filokrate, zřetelně vyložit příčiny a účel našeho poslání, neboť, když sis až dosud zakládal na tom, aby ses zároveň dozvěděl a připomenul si každou z těch věcí, jsem pochopil, jaké asi rozpoložení myslí v sobě chováš ty, milovník učení;
2. a to je právě pro člověka nejdůležitější, aby se vždy něčemu přiučil a něco si osvojil buď skrze historická zkoumání nebo z vlastní zkušenosti. Tímto způsobem se vytváří čistá mysl duše, která tím, že vnímá to nejkrásnější a soustřeďuje se na to nejdůležitější, totiž na zbožnost, nebloudí, nýbrž chová se tak, že se řídí určitou mírou.
3. Poněvadž máme snahu zkoumat co nejpodrobněji to, co se týká zbožnosti, rádi jsme se podvolili tomu, abychom měli účast v poselstvu k výše jmenovanému (veleknězi) Eleazarovi, muži nanejvýš ctěnému pro svou šlechtnost i pověst nejen od občanů, ale i od ostatních lidí, který si získal největší zásluhy svou schopností překládat Boží zákon, který je u nich na pergamenech napsán hebrejským písmem, nejen u těch, kdo s ním bydleli, ale i u všech ostatních.
4. Tomuto poselství jsme se věnovali s horlivostí. Je třeba také ti dát najevo, že jsme se chopili příležitosti, abychom se u krále zastali těch, kdo byli od králova otce, prvního držitele města Alexandrie a podrobitele Egypta, přesídlení z Judeje do Egypta.
5. Věřím proto, že právě ty, jenž jsi nakloněn vznešenému a opravdovému jednání těch lidí, kteří mají vznešené zákonodárství a o nichž ti chceme podat zprávu, rád si tuto zprávu vyslechněš, zvláště když si k nám nedávno přišel z toho ostrova² a máš v úmyslu vyslechnout něco, co by přispělo k péči o duši.

1

Jde o diégésis = vypravování o nějaké události (srov. L 1,1).

² Pravděpodobně z ostrova Faru, kde se překládalo.

6. Také jsem ti již dříve poslal spis o židovském národě podle mého soudu s obsahem hodným paměti, který jsem získal u nejmoudřejších velekněží moudrého Egypta³.

7. Aby se prospělo těm, kdo milují učení, je tedy načase, sdělit zprávu o zásadách těch znamenitých lidí, především jistě každému, kdo smýšlí podobně, avšak mnohem více tobě, který chováš ryzí náklonnost, nejen jako bys byl rodným bratrem, ale horuješ pro krásu takovým způsobem, že sám ses stal jedním z nás.

8. Totiž přízeň zlata nebo nějaké jiné vlastnictví toho, co oceňují ti, kdo se rádi chlubí marnými věcmi, nepřinese tak velký prospěch jako výchova a péče o vzdělání. Abychom se snad protahováním předmluvy nedopustili planého mluvení, vrátíme se opět k hlavnímu vypravování.

Královská knihovna

9. Představenému královské knihovny, faléřskému Demetriovi⁴, byly svěřeny velké peněžní částky, aby po celé říši shromažďoval veškeré knihy a aby nakupováním a opisováním, pokud jde o něj, co nejlépe dovedl k cíli královo předsevzetí.

10. Jedenkrát, byv dotázán v naší přítomnosti, kolik tisíců knih je právě v královské knihovně, odpověděl: „Více než dvě stě tisíc, králi, ale snažím se doplnit je v krátkém čase o ty zbývající na počet pět set tisíc. Doneslo se mi však, že také zákony Židů by byly hodny popisu a zařazení do tvé knihovny.“

11. „A co ti brání, abys to zařídil,“ zeptal se král, „vždyť k tomuto účelu je ti dáno všechno k volnému použití.“ Demetrios odpověděl: „(Zákony Židů) vyžadují navíc ještě překlad, neboť podobně jako v Egyptě užívají také v Judeji při záznamu písmen vlastní znaky, právě tak jako mají i vlastní jazyk. Má se za to, že používají syrštinu⁵, což ovšem není pravda, protože jde o nějaké jiné nářečí.“ Když to král všechno vyslechl, přikázal napsat židovskému veleknězi, aby tak to, co bylo dříve řečeno, došlo svého naplnění.

Osvobození židovských otroků

12. Tu jsem měl za to, že je vhodná chvíle požádat, oč jsem často prosíval Sosiba z Tarentu a Andrea, představené tělesné stráže, totiž o vykoupení těch, kdo byli na příkaz králova otce odvedeni z Judeje; neboť on, využívaje vhodného času spolu se statečností, vtrhl⁶ do Sýrie a Fénicie a přesídloval ty, které bral do zajetí, takže si všechno v zemi podmaňoval strachem. Přitom také odvedl z Judeje asi sto tisíc lidí do Egypta,

3

Srov. 140. verš

⁴ Demetrios z athénské dynastie Falérou (Demetrius Phalereus, * cca 350), řecký politik a peripatetický filosof, žil od roku 298/297 př. Kr. na dvoře Ptolemaia I. Sótéra, kde platil za prvního z králových přátel, avšak za vlády jeho syna Ptolemaia II. Filadelfa (285 – 247 př. Kr.) se mu zprotivil a byl vyhnán do Horního Egypta, kde zemřel. Podle některých zpráv byl vyhnán hned po královu nástupu na trůn a zemřel ve vyhnanství po r. 283 na hadí uštknutí, avšak tento údaj není zaručen. Na druhé straně je možné a vysoce pravděpodobné, že budování alexandrijské knihovny začalo již za vlády Ptolemaia I. Sótéra, a to jako součástí od něho založeného vědeckého ústavu Múseion. V tom případě byl Demetrios určitě jejím prvním knihovníkem a spoluzakladatelem (po něm následovali Zenodotos z Efesu, Kallimachos z Kyrény, Apollonios z Rhodu, Eratosthenes z Kyrény a další. Zbytky knihovny byly zničeny za muslimského vpádu do Alexandrie v r. 642.

⁵ Tj. aramejštinu.

⁶ Za bojů diadochů o následnictví po Alexandru Velikém obdržel Ptolemaios I. Sótér v r. 301 př. Kr. Palestinu a jižní Sýrii, a proto si Ptolemaiovcí na toto území činili nárok.

13. z nichž asi třicet tisíc vybraných mužů vyzbrojil a usídlil ve strážných hradech země. Ovšem přišli již mnozí také dříve s Peršanem⁷ a před těmi byly vyslány jiné pomocné oddíly, aby spolu s Psammétichem⁸ bojovaly proti králi Ethiopů, ale těch se nepřestěhovalo tolik ve srovnání s tím, kolik jich přesídlil Ptolemaios Lagos⁹.

14. Jak jsme řekli, vybral a vyzbrojil ty, kdo nejlépe vyhovovali věkem a vynikali tělesnou silou, a zbývající zástup starších nebo i mladších a k tomu i ženy ponechal za otroky vojákům, ani ne tak z vlastního rozhodnutí, jako spíše z nutnosti, neboť vojáci při válečných pochodech potřebovali jejich služby. My pak, když jsme, jak již bylo objasněno, získali vhodnou možnost pro jejich osvobození, jsme promluvili ke králi těmito slovy:

15. „Což by nebylo nevhodné nechat se usvědčovat samotnými skutky, králi, vždyť ty zákonodárné knihy¹⁰, které máme v úmyslu nechat nejen opsat, ale i přeložit, platí pro všechny Židy. Jaká slova k poselstvu najdeme, když jich tak velké zástupy hned od počátku byly v tvém království podrobeny otrocké službě? Ale daruj lidem v útrapách stísněným ze své dokonalé a bohaté duše svobodu, když i tvé království, jak jsem pečlivě vyzkoumal, řídí Bůh, jenž jim uložil ten zákon.

16. Oni totiž uctívají Boha, Stvořitele a Dohlížitele všeho, kterého také všichni uctíváme; my jej pouze rozdílně pojmenováváme jako Zéna a Dia: takto totiž naši předkové nikoli nepřiléhavě vyjádřili, že ten, skrze něhož všechno vzniká a žije, také všechno řídí a ovládá¹¹. Poněvadž jsi převýšil všechny lidi výborností své duše, uděl tedy těmto lidem podrobeným otrocké službě milost propuštění.“

17. Na chvíli se zamyslel, a my jsme v duchu prosili Boha, aby nějak uschoptil jeho mysl¹² k poznání, že všichni mají být propuštěni, neboť lidské pokolení Bůh stvořil, (jeho osudy) proměňuje i navrácuje zpět. A protože jsem všelijak a různým způsobem často vzýval toho, který panuje nad naší myslí, aby lidský rod společně dělal to, co je podle jeho zákona správné,

18. měl jsem silnou naději, že když jsem nyní dal podnět k záchraně lidí, Bůh se ujme vrchního dohledu nad tím, co už shledal hodným. Neboť o čem lidé věří, že činí ze zbožnosti pro spravedlnost a ze snahy ujmout se bližního šlechetným skutkem, to řídí Bůh, a to jak jejich skutky, tak i jejich předsevzetí; vždyť on ovládá všechno. (Král) opět pozvedl hlavu, přátelsky se usmál a zeptal se:

19. „Kolik tisíců to bude podle tvého mínění?“ Andreas, který tu stál, projevil svůj názor, a řekl: „O trochu více než sto tisíc.“ Na to on odvětil: „Zdá se, že nás Aristeas považuje za hodna opravdu malého úkolu.“ Sósebios pak a někteří z přítomných prohlásili: „Tvé velkodušnosti je však hodno, abys Bohu Nejvyššímu předložil toto jejich propuštění jako smířčí oběť, a protože tě nade všechno pozvedl ten, který všemu vládne, a proslavil tě nejvíce ze všech tvých předků, velice se pro tebe sluší, abys také ty přinesl tu největší smířčí oběť.“

20. Tu (král) hluboce pohnut poručil, aby se k žoldům vyplatilo ještě výkupné dvacet drachem za každou propuštěnou osobu. O těchto (osobách) mělo být zveřejněno nařízení a také měly být vydány jejich seznamy. Tím velkoryse projevil dobrou vůli, když Bůh dokonal naše snažení a pohnul jej vykoupit nejen ty, kdo přišli s vojskem jeho otce, ale i ty, kdo byli odvedeni do jeho království už předtím nebo i potom. Ukázalo se, že věnovaná částka byla větší než čtyři sta talentů¹³.

21. Zařadím-li na toto místo opis tohoto nařízení, mám za to, že to nebude neúčinné, neboť tím více vynikne králova velkorysost v době, kdy Bůh v jeho jednání nabyl převahy, aby došlo k záchraně lidí. Nařízení znělo takto:

⁷ Perský král Kambudžija (řecky Kambýses) si v r. 525 př. Kr. podmanil Egypt a již v perském období žili na území Egypta židovští kolonisté, kteří střežili jeho jižní hranici, což dokládají papýry z Elefantiny z let 494-400 př. Kr.

⁸ Faraón Psammétich II. (593-588 př. Kr.) vedl podle Hérodota válku proti Ethiopii (Núbii) s pomocí židovských žoldnéřů. Z těchto vojáků pravděpodobně vznikla pozdější židovská kolonie střežící jižní hranici Egypta. Mezi Egyptem a Jeruzalémem tedy existoval živý kontakt a po katastrofě druhého babylónského zajetí a po zavraždění Gedaljáše Jišmaelem uprchli ti, kdo byli ušetřeni babylónského exilu, do Egypta. Srov. Jr 40,7-43,7; 2Kr 25,22-26; Ez 17,15.

⁹ Zvaný Sótér.

¹⁰ Viz 2Mak 6,23

¹¹ Slovní hříčka s řeckými homonymy Zén (akkuzativ od jména Zeus) nebo Zén (infinitiv od zaó = žiji) a Dia (akkuzativ od jména Zeus) nebo dia (předložka skrze): Ten, skrze něhož se žije.

¹² Srov. Př 21,1

¹³ Talent představoval 6 tisíc drachem. Za částku nad 400 talentů mohlo být vykoupeno na svobodu více než 120 tisíc židovských otroků, jinak na první odhad 100 tisíc otroků by totiž stačila částka 333 talentů stříbra, počítáme-li cenu otroka 20 drachem. Cena za otroka se však pohybovala i v rozmezí 50 – 300 drachem.

22. „Nařízení krále¹⁴! Jakkoli jsou početní ti, kdo s mým otcem táhli do krajin Sýrie a Fénicie a po vstupu do země Židů se stali vlastníky židovských osob a přepravili je do města a země¹⁵ nebo je prodali jiným; ať již někteří z nich sem byli přivlečeni už dříve nebo až později; jsou povinni tyto otroky ihned propustit.

23. Uvážili jsme, že nikoli z vůle našeho otce a bez ohledu na to, co se sluší, byli tito otroci vzati do zajetí, avšak ve válečných zmatcích byla jejich země zpustošena a přitom došlo i k odvléčení Židů do Egypta. Kořist vojáků, kterou uchvátili v poli, byla dostatečná, a proto je zcela nepatřičné ještě i porobení lidí.

24. Jsme-li tedy vedeni úmyslem přiznat všem lidem právo na spravedlnost, pak o to více těm, kteří jsou bez důvodu drženi v otroctví. Poněvadž všude hledáme, co se v zájmu spravedlnosti a zbožnosti každého z občanů, sluší, přikázali jsme, aby osoby židovského původu po celé říši, za jakýchkoli podmínek a kolik jich jen je drženo v otroctví, byly od vlastníků za stanovenou částku propuštěny, aby byly do tří dnů od zveřejnění tohoto nařízení vyhotoveny listy pro potřebu zvlášť určených úředníků a zároveň i pro poučení otroků.

25. Rozvážili jsme, že když se toto stane, prospěje to jak nám, tak i veřejné věci. Kdokoli by podal zprávu o těch, kteří by neuposlechli, obdrží na základě toho právo být pánem a vlastníkem každého, kdo z nich by byl usvědčen z viny, jmění viníků pak bude převzato do královské pokladny.“

26. Když bylo toto nařízení připraveno a podáno, aby bylo přečteno králi, obsahovalo všechno kromě slov „ať již někteří z nich sem byli přivlečeni už dříve nebo až později“; tato slova totiž připojil sám král, dáváje najevo svou velkorysost a velkodušnost. Pak přikázal rozdělit celkovou částku úhrad výplatčím vojenských legií a královským směnárníkům.

27. Za takových okolností bylo toto nařízení v sedmi dnech od krále potvrzeno. Na více než šest set šedesát talentů¹⁶ vzrostl dar výkupného, neboť spolu s matkami bylo osvobozeno mnoho kojenců. Když byl před králem vznesen dotaz, zda se bude platit také za tyto plný obnos dvaceti drachem, král přikázal, aby se tak činilo, protože o čem již jednou rozhodl, to všechno vždy také důsledně vykonával.

Žádost královského knihovníka

28. Když bylo toto dokonáno, přikázal král Demetriovi, aby podal žádost týkající se opisu židovských knih; všechno totiž bylo od těchto králů spravováno skrze výnosy a s velkou důkladností, takže nic nebylo odbyto nebo ponecháno náhodě. Proto jsem také zařadil opisy jak podané žádosti, tak i listů, a také zprávu o množství poslaných darů i úpravu každého z nich, neboť každý se lišil velkolepostí a krásou provedení. Toto je pak opis podané žádosti:

29. „Velikému králi od Demetria. Protože jsi, králi, o knihách, které ještě zbývají k dosažení úplnosti knihovny, přikázal, aby byly opatřeny, a těm, které mají nějakou vadu, aby se dostalo náležitě opravy, dal jsem si na těch věcech nemálo záležet a oznamuji ti,

30. že spolu s několika málo jinými knihami chybějí ještě knihy zákona Židů: je sice známo, že jsou k dostání v hebrejském písmu a jazyce, ale jak sdělují znalci, napsané nepřesně a ne tak, jak byly původně zjeveny; nedostalo se jim totiž královské péče.

31. Je tedy třeba, aby také tyto knihy, přesně sepsané, byly ve tvé knihovně k volnému použití. Neboť tyto s ničím nesprávným nsmíšené zákonodárné knihy¹⁷ obsahují tolik lásky k moudrosti¹⁸, jak může být jen božského původu. Proto také spisovatelé, básníci a množství dějepisců byli dalecí toho, aby se jen zmínili o výše jmenovaných knihách nebo o mužích, kteří podle nich vedli nebo vedou svůj život, protože v nich je jakési svaté zření, hodné úcty a budící bázeň, jak pravý abderský Hekataios.

¹⁴ Srov. 3Mak 3,12nn.

¹⁵ Tj. do Alexandrie a Egypta.

¹⁶ Jde-li o zaokrouhlený počet otroků, pak počtu 200 tisíc otroků po 20 drachmách odpovídá částka 666,66 talentů stříbra neboli 666 a dvě třetiny talentu stříbra. Josephus Flavius uvádí pouze 460 talentů stříbra, což by odpovídalo 138 tisícům vykoupných.

¹⁷ Srov. 2Mak 6,23

¹⁸ Srov. 4Mak 5,35; 7,7

32. Je-li tomu tak zcela zřejmě, králi, pak tedy bude napsáno tomu veleknězi, který je v Jeruzalémě, aby vyslal ušlechtilé starší¹⁹ muže bezúhonného života, zkušené ve věcech jejich zákona, šest z každého pokolení, abychom z mnoha rozdílných podob zjistili to, co se shoduje, a přijali to, co je nejpřesnější, a tento zápis přeložili tobě za šťastných okolností a způsobem hodným (tvých) činů i toho, co sis (ještě) předsevzal. Šťastí ve všem!“

Jednání s veleknězem Eleazarem

33. Když byla tato žádost podána, král přikázal na základě toho, co bylo v žádosti, napsat list (veleknězi) Eleazarovi, v němž by byla také podána zpráva i o tom vykoupení všech válečných zajatců z otroctví. Na zhotovení mísidel a misek, stolu a nádob k oběti dal zlato o váze padesáti talentů a sedmdesáti talentů stříbra i přemíru drahých kamenů. Strážcům pokladu pak přikázal, aby výběr, kterým z nich dát přednost, přenechali umělcům. Nadto poskytl dalších sto talentů jako peníze k obětem.

34. Způsob zhotovení ti hned objasníme, jen co projdeme opisy listů. Byl to pak list krále, který měl následující předlohu:

35. „Král Ptolemaios veleknězi Eleazarovi (posílá) pozdrav a přání zdraví. Když se již stalo, že mnozí Židé byli přesídleni do naší země poté, co byli od Peršanů v čase jejich vlády vyhnáni z Jeruzaléma, přišli pak ještě někteří do Egypta také s naším otcem jako váleční zajatci,

36. z nichž zdatnější zařadil do vojska k lepší a výnosnější službě. Podobně, když založil strážné hrady, odevzdal je těm Židům, kdo tu byli dříve, pokud je uznal za věrné, aby egyptský lid neměl strach. My však, když jsme přijali královskou hodnost, zacházíme lidumilně se všemi, ale s tvými spoluobčany ještě mnohem raději:

37. osvobodili jsme více než sto tisíc židovských zajatců. Jejich pánům jsme při tom zaplatili ve stříbrných mincích podle ceny platné na trhu, a bylo-li něco spácháno řáděním davů²⁰, i to jsme napravili. Zbožně jsme se rozhodli to učinit a předložit smířčí oběť Bohu Nejvyššímu, jenž nám v pokoji a slávě uchoval království po celém světě nejvěhlasněji. Nejurostlejší muže vhodného věku jsme zařadili do vojska; mužům v naší blízkosti, způsobilým k tomu a hodným důvěry u dvora, jsme pak svěřili úřady²¹.

38. Hodlajíce však prokazovat svou přízeň nejen jim, ale všem Židům po celé říši a také těm, kdo přijdou po nich, přikázali jsme již dříve, aby byl váš zákon přetlumočen z Písem hebrejských, jak u vás tyto knihy nazýváte, do Písem řeckých, aby také tato byla spolu s ostatními královskými knihami k volnému použití v naší knihovně.

39. Učiníš tedy dobře a přiměřeně naší naléhavé snaze, když vybereš muže, starší lidu bezúhonného života, zkušené ve věcech zákona a schopné překládat, z každého kmene šest, aby se z více podob shledalo společné znění tím, že se bude přihlížet k tomu, co se nejvíce shoduje. Věřím, že bude-li toto dílo dokončeno, bude zahrnuto velkou slávou.

40. Vyslali jsme v této věci Andrea, velitele tělesné stráže, a Aristeia, kterých si velice vážíme. Ti pak budou s tebou o této věci jednat a také přinesou prvotiny darů, klatbou oddělených pro chrám, a sto talentů stříbra na oběti a jiné zvláštní potřeby. Napišeš-li také ty nám, co by sis přál, budeš obdařen přízní a umožníš, aby to, co je hodno přátelství a čemu dáváš přednost, bylo námi splněno co nejrychleji. Buď zdrav!“

41. Na tento list Eleazar ochotně odepsal: „Velekněz Eleazar králi Ptolemaiovi, drahému příteli, (posílá) pozdrav! Jestliže se tobě a královně sestře Arsinoé i dětem daří dobře, pak je to krásné a je tomu tak, jak si přejeme. Sami jsme také zdraví.

42. Když jsme obdrželi od tebe list, velice jsme se zaradovali na tvým předsevzetím a znamenitým návrhem. Shromáždili jsme veškeré množství lidu a přečetli jim tvůj dopis, aby věděli, jakou zbožnost chováš k našemu Bohu. Ukázali jsme jim také dvacet zlatých a třicet stříbrných misek, které jsi poslal, i pět mísidel, také stůl k předkládání a sto talentů stříbra k přinášení obětí a na náčiní, kterého je při chrámové službě třeba;

¹⁹ Srov. 2M 24,1,9; 1Mak 7,33

²⁰ Ptolomaiovcí ochraňovali Židy před těmi Egyptany, kteří byli k Židům nepřátelští.

²¹ Srov. 1Mak 10,37

43. právě je sem přinesli, Andreas z nejdražších u tebe a Aristeas, oba znamenití a ušlechtilí muži vynikající vzděláním, kteří jsou ve všem hodni tvého vedení a spravedlnosti. Ti nám jednak doručili list od tebe, jednak od nás vyslechli odpověď, že se ochotně připojujeme ke všemu, co píšeš.

44. Neboť ve všem, co tobě prospívá, i kdyby se to přičilo naší povaze, ti budeme vycházet vstříc; takové jednání je totiž známkou přátelství a lásky, a ty jsi přece našim spoluobčanům prokázal v mnoha ohledech velká a nezapomenutelná dobrodiní.

45. Okamžitě jsme přinesli za tebe, za tvou sestru²², za děti i za tvé přátele oběti a všechen lid se pomodlil, aby se ti všem stalo tak, jak si přeješ, aby ti Bůh, jenž panuje nade vším, zachoval království v míru a se slávou a aby se tobě k užítku uskutečnil hodnověrný překlad svatého zákona.

46. Když byli všichni přítomni, vybrali jsme ušlechtilé a zdatné muže, z každého kmene šest starších, které jsme i vyslal a kteří mají ten zákon. Dobře tedy uděláš, spravedlivý králi, přikážeš-li, až bude dokončen překlad těch knih, aby se k nám tito mužové opět bezpečně vrátili. Jsou to pak

47. z prvního kmene: Josef, Ezechiáš, Zachariáš, Jóchanan²³, (jiný) Ezechiáš a Elizeus;
z druhého kmene: Juda, Šimon, Samuel, Adaiáš, Matthiáš, Aslemiáš;
ze třetího kmene: Nehemiáš, Josef, Theodosios, Baseáš, Adoniáš²⁴, Dakis;

48. ze čtvrtého kmene: Jónatan, Abraios²⁵, Elizeus, Ananiáš, Chabriáš;
z pátého kmene: Izák, Jákob, Jozue²⁶, Šabataj, Šimon, Lévi;
z šestého kmene: Juda, Josef, Šimon, Zachariáš, Samuel, Šelamiáš;

49. ze sedmého kmene: Šabataj, Sedechiáš, Jákob, Izák, Jésias²⁷, Natthaios²⁸;
z osmého kmene: Theodosios, Jáson, Jozue²⁹, Theodotos, Jóchanan³⁰, Jónatan;
z devátého kmene: Theofil, Abraham, Arsamos, Jáson, Endemiáš, Daniel;

50. z desátého kmene: Jeremiáš, Eleazar, Zachariáš, Benaiáš, Elizeus, Datthaios;
z jedenáctého kmene: Samuel, Josef, Juda, Jónata, Kabón³¹, Dositheos;
z dvanáctého kmene: Izrael³², Jóchanan³³, Theodosios, Arsamos, Abiétés³⁴, Ezechiel;
celkem dvaasedmdesát mužů.“

51. Toto bylo obsaženo v odpovědi na list krále od těch, kteří byli s Eleazarem.

Popis králových darů

Jak jsem se již zmínil, popíši také některá z těch uměleckých děl; vynikala totiž množstvím vynaloženého umu, neboť král toto dílo štědře podporoval a dozíral na umělce při zhotovování každého kousku. Proto nemohli nic zanedbat ani zhotovit bez rozmyslu. Nejdříve ti vyložím něco o zhotovení **stolu**.

52. Původně král sice zamýšlel toto umělecké dílo zhotovit jako něco, co by se honosilo svými rozměry. Prikázal však vyptat se na místě, jak velký byl ten předcházející³⁵ a jak velký je ten stávající chrámový stůl v Jeruzalémě.

²² Srov. 3M 18,9

²³ Tj. Jan

²⁴ Nebo Orniáš

²⁵ Nebo Abdiáš

²⁶ Nebo Ježíš

²⁷ Nebo Izaiáš

²⁸ Nebo Nataiáš

²⁹ Nebo Ježíš

³⁰ Tj. Jan

³¹ Nebo Chabeu

³² Nebo Isaélos či Israélos

³³ Tj. Jan

³⁴ Nebo Abietan

³⁵ Srov. 2M 25,23-29; 2M 35,13; 1Kr 7,48; 1Mak 1,22; 1Mak 4,49

53. Když mu pak udali rozměry, zeptal se, zda by jej neměl udělat větší. Někteří z kněží a ostatních Židů říkali, že tomu nic nebrání. On však pravil, že by jej chtěl udělat i pětkrát větší, ale pochybuje, zda by se tím stůl nestal pro bohoslužby neúčinným,

54. protože mu totiž nezáleží na pouhém vystavení toho, co je od něj, v tomto posvátném místě, nýbrž bude mít mnohem větší radost, budou-li se bohoslužby řádně konat na tom, co k tomu účelu bylo od něj připraveno.

55. Neboť původní malé rozměry nebyly zvoleny pro nedostatek zlata, ale „zdá se,“ jak pravil, „že se na těch rozměrech trvalo pro nějaké určité slovo, vždyť by nic nebránilo požadavku po ještě větší velikosti: právě proto však to, co již jednou bylo pokládáno za správné a za účelné, nemá být porušováno, ani k tomu nemá být nic přidáváno“.

56. Prikázal proto užít co možná největší pestrosti dovedného zhotovení a promyslel všechno všude tak, aby to bylo vznešené, nadán přitom neobyčejnou schopností představit si v souladu věci již hotové. Pro cokoli by se v Písmu nenacházel předpis, o tom král prikázal, aby rozhodovala krása v tvorbě, pokud však skrze Písmo byly stanoveny rozměry, ty musely být dodrženy.

57. Zhotovili tedy dva lokte dlouhý, jeden loket široký a jeden a půl lokte vysoký stůl a na všech stranách stolu vytvořili mohutnou uměleckou obrubu z ryzího zlata, tedy není řeč o ničem, co by bylo jen pozlaceno. K jejímu zhotovení byl dodán vlastní tepaný plech.

58. Dokola totiž udělali na dlaň široký okraj mající prohnuté vlnité obruby³⁶, nesoucí reliéf spletených úponků travin, vytepaný uměleckým cizelováním podivuhodně ze tří stran, obruby byly totiž trojboké.

59. Vzor té práce měl z každé strany stejné ztvárnění, takže podle které strany by se člověk natočil, vzhled byl tentýž, a když rozjímal pod okrajem, pak plocha odkloněná dovnitř stolu měla tentýž obraz úrody, který pohledu obětujícího nabízela i plocha vně nakloněná.

60. Proto byla horní přilehlá hrana, kde se obě boční plochy potkávaly, ostrá, neboť obruba, jak bylo řečeno, byla trojboká z každé strany, podle které by se člověk natočil. A zde na ní byly mezi spletenými úponky travin uspořádány drahokamy: jiný vedle jiného měl umělecky nenapodobitelné řetězovité spojení.

61. Všechny obruby pak byly skrze otvory spojeny zlatými závlačkami, aby se nevyviklaly. V úhlech byly zámky spojené tak, aby držely těsně pohromadě.

62. Kolem dokola podél okraje se nabízel pozornosti při pohledu vzhůru vejcovce³⁷ vysázený z drahokamů, oválný vzor propojený reliéfy prutů, které tvořily vzájemně propojený řetězec kolem celého stolu.

63. Pod mozaikovým vzorem vejcovce vytvořili umělci obětní věnec ze všech plodin; z něho zářivě vystupovaly do popředí hrozny, klasy, pak ještě datle, plody olivy, granátová jablka a mnohé podobné plody vytvořené z drahokamů. Když drahokamům v barvě každého z ovocných druhů dali tvar těchto plodů, připevnili je dokola zlatou obručí věnce po straně celé výzdoby stolu.

64. Dole potom po ztvárnění věnce bylo vytvořeno podobné uspořádání vejcovce spolu s ostatním žlábkováním a řezbami, takže se vytvořil stůl pro použití z obou stran; ať již byly brány z kterékoli strany, lišty okraje s obrubami se nacházely i na straně noh stolu.

65. Tepanou kovovou deskou, čtyři prsty silnou, udělali i se spodní strany po celé šířce stolu tak, aby do ní mohly být zasunuty nohy mající závlačky v zámcích, které spojily desku pevně s okrajem, aby, když by to bylo třeba, byly užity na kterékoli straně. V pohledu s horní strany bylo totiž vidět totéž co se spodní strany, protože toto náčiní bylo souměrné.

66. Na samém stole v jeho přečnávající části vytvořili ornament meandru³⁸, v jehož středu vynikaly drahokamy pestrostí rubínů a smaragdů a ještě onyxů a jiných druhů lišicích se jen dokonalostí krásy.

³⁶ kymation = ozdobná podpůrná lišta

³⁷ kyma = vejcovce, oválový podvalek, jde o plastickou mozaikovou ozdobu s prvky vejčitého tvaru

³⁸ Maiandros = původně jméno řeky pramenící ve Frygii, četnými zákruty protékající Karii a vlévající se u Milétu do Egejského moře. Na tomto místě jde o druh ornamentu.

67. Na ornament meandru navazovalo rozdělené pletivo, které uprostřed stolu podivuhodně přecházelo v kosočtverečný vzor, a do toho byly vsazeny kameny křišťálu a takzvané elektron, což vše dovršovalo nevyčísitelnou podívanou v očích pozorujícíchho.

68. Nohy stolu byly opatřeny hlavicemi nesoucími lilie. Tyto lilie pod povrchem stolu přijímaly od něj nahoře zakřivení svých okvětních lístků, avšak ty, které byly naphled uvnitř, měly okvěti přímé.

69. Podstavec nohy stolu na podlaze z kamene rubínu byl všude na dlaň vysoký, měl uspořádání obuvi, jejíž plocha byla osm prstů široká. Na něm spočívala tepaná kovová deska nohy stolu.

70. Vymysleli také z toho kamene vyrůstající břečťan propletený paznehtníkem³⁹ spolu s hrozny vinné révy, které byly z broušených kamenů. Réva se ovíjela kolem nohy stolu až k vrcholu. Provedení všech čtyř noh stolu bylo stejné, všechno bylo tak zářivě uděláno s takovou dokonalostí, že v sobě zachovalo výtečnou zkušenost umění věrně napodobujícího skutečnost, takže když dech pohnul vzduchem, listy se pohnuly, neboť všechno to umění přesně odpovídalo pravdě.

71. Průčelí stolu udělali trojdílné podobně jako triptych⁴⁰; bylo skloubeno navzájem rybinami a čepy po celé tloušťce složení, přitom neviditelné spojení kloubů vytvořili tak dokonale, že vůbec nebylo patrné. Ne méně pak než půl lokte byla tloušťka stolu, takže celé dílo vážilo mnoho talentů.

72. Když už si král předsevzal k rozměrům nic nepřidávat, o to více pak nešetřil na uměleckém provedení obdivuhodném a pamětihodném tím, že bylo naplněno nenapodobitelnou krásou.

73. Dvě z **mísidel** byla vyrobena ze zlata. Od podstavce až po střed byla vyzdobena cizelováním znázorňujícím šupiny. A tyto šupiny byly mezi sebou spojeny umělecky bohatou výzdobou drahokamů.

74. Na to přiléhá meandr vysoký jeden loket. Ornament byl uvnitř vypracován z pestrých kamenů. Svou zralou krásou upozorňoval na pracnost uměleckého zpracování. Potom následovalo žlábkování, nad kterým bylo kosočtverečné pletivo, které vypadalo jako mřížka a dosahovalo až po ústí.

75. Ve středu pak nejméně čtyři prsty široké štítky z kamenů různých druhů, které byly za sebou střídavě seřazeny, doplňovaly svým jasným vzhledem krásný pohled. Kolem kraje ústí byl vytepan vzor lilí s anthesisami⁴¹ a spletené úponky vinných hroznů.

76. Takovou úpravu měly tedy tyto zlaté nádoby, které pojaly přes dvě vědra⁴². Stříbrné nádoby měly hladkou úpravu, byly zázračně vyleštěny do takového lesku, že všechno, co se přiblížilo, odráželo se v nich zřetelněji než v zrcadle.

77. Není v lidské možnosti popsat všechno, co bylo zhotoveno, ve shodě se skutečným dojmem: jak byla zhotovena, když náčiní postavili jedno vedle druhého, tedy nejprve stříbrné mísidlo, potom zlaté, opět stříbrné a zlaté; byla krása vzhledu této soupravy naprosto nepopsatelná a ti, kteří se přišli podívat, nebyli s to se odtrhnout pro zářivý jas všude kolem a úchvatnost té podívané.

78. To, co se tu ukazovalo, mělo rozmanité působení: pro toho, kdo pozoroval samo zlaté náčiní, to bylo jakési dojetí duše a úžas při pohledu na každou uměleckou drobnost; a pro toho, kdo chtěl pohledět na krásu stříbrných mísidel, v nichž se odráželo všechno kolem, to přinášelo takové rozptýlení, že mnohostrannost umění těchto děl byla zcela nepopsatelná.

79. Zlaté **misky** vyzdobili uprostřed cizelovanými věnci vinné révy, kolem okrajů vyteпали věnec spletený z břečťanů, myrty a olivy a proložili jej drahými kameny; i ostatní cizelování provedli v různých obměnách, neboť si pokládali za čest, že to všechno mohou učinit pro vyvýšení královny slávy.

80. Naprosto nikde ani v královských pokladnicích ani v žádném jiném pokladu nebylo srovnatelného skvostu jak drahocenností, tak i uměleckým provedením. Král si dal nemálo záležet, hledaje svou slávu právě v tom, aby se tyto věci dobře zdařily.

³⁹ Tj. akantem.

⁴⁰ Tj. tři psací tabulky spojené v jedno.

⁴¹ Anthemis je bylina podobná heřmánku. Jde patrně o rmen barvířský (*Anthemis tinctoria*).

⁴² Metréta = řecká objemová míra (39,39 l), tedy stejně velká jako hebrejský bát.

81. Často si totiž nechal ujít i veřejné jednání, sedávaje po boku umělcům a starostlivě dohlížeje na to, aby tato díla byla zhotovována tak, jak to odpovídá místu, pro něž byla určena. Proto se všechno podařilo tak nádherně, hodno jak krále, který toto dílo vypravil, tak i velekněze představeného tomuto místu.

82. Množství užitých drahokamů ukazovalo jeho štědrost; těch větších bylo ne méně než pět tisíc, avšak uměleckým zpracováním bylo všechno zdokonaleno tak, že cena kamenů a hodnota práce umělců byly pětkrát dražší než užitě zlato.

Popis Jeruzaléma a jeho okolí

83. Zřetelně jsem ti tedy všechno objasnil, neboť jsem předpokládal, že je nutný také popis těchto věcí. Následující výklad líčí cestu, kterou jsme podnikli k Eleazarovi. Nejprve objasním polohu celé země. Když jsme se ocitli v místě naproti Jeruzalému, uviděli jsme město nacházející se uprostřed celé Judeje, jak se rozprostírá na hoře s vyvýšeným prostranstvím.

84. Nádherný chrám vybudovaný na vrcholu⁴³ byl obehnán trojí hradbou⁴⁴ o výšce přes sedmdesát loktů⁴⁵, šířka a délka byly zvoleny tak, aby to vyhovovalo stavbě domu vyznačujícího se velkorysostí a nádherou, jež převyšuje všechno, co kdy bylo postaveno.

85. Při výdajích jak na vchod a na jeho spojování podél veřejí, tak i na upevnění podvalu prahu se zjevně nešetřilo penězi.

86. Uspořádání opony⁴⁶ se ve všem nejvíc podobá otevírajícím se dveřím, zvláště když se tkanina nepřetržitě vlní vanutím větru⁴⁷. Poněvadž se opona vzdouvá od prahu až po zavěšení nahoře, skýtá toto dílo při každém závanu poutavou podívanou, od které se člověk jenom nerad odtrhuje⁴⁸.

87. Oltář je opatřen příčně souměrnou stavbou schodiště⁴⁹ k tomuto místu a k obětem, které tu bývají stravovány ohněm. Pro důstojnost má toto místo i náležitě mírný sklon, protože kněží konající bohoslužbu jsou až po kotníky zahaleni suknicemi z jemného lněného plátna⁵⁰.

88. Příbytek hledí na východ⁵¹, zadní část na západ. Celá podlaha vykládaná kameny je upravena tak, že se zvedá k místům vhodným pro **přivádění vody** určené ke smývání krve z obětí. Ve svátečních dnech tu jsou totiž obětovány velké počty dobytčat.

89. Voda se zde neustále hromadí, protože tu samovolně vyvěrá vydatný pramen, neboť se tu pod zemí ještě skrývají podivuhodné blíže nepopsané jímky⁵², jak se ukázalo v okruhu až do pěti stadií od chrámového základu. Každá z nich má četné trubky, jimiž tyto jímky z každé strany zachycují proudy vod.

90. Všechno to je podél podlah i stěn vyloženo olovem, na nich je ještě rozestřeno značné množství vápenné malty; aby se všechno dělo účinně, jsou pak hojná ústí u základu, neviditelná všem kromě těch, kteří tu konají službu⁵³, a ta sevšechna na jediný pokyn očišťují potě, co se v nich nahromadila krev obětí.

91. Chci ještě vysvětlit, že jsem se o těch vodních jímkách nejen dozvěděl, ale i na vlastní oči jsem se o nich přesvědčil. Poodešel jsem totiž více než čtyři stadií⁵⁴ od města a na jednom místě mne vyzvali, aby se sehnul a

⁴³ Srov. Iz 2,2; Mi 4,1

⁴⁴ Srov. 1Kr 7,12

⁴⁵ Srov. Sír 50,1n.

⁴⁶ Srov. 2M 26,36; 2M 36,35n.; 1Mak 1,22

⁴⁷ Srov. Sír 50,5; L 23,45

⁴⁸ Srov. 3Mak 1,10

⁴⁹ Srov. 2M 20,26

⁵⁰ Srov. 2M 39,27

⁵¹ Srov. Ez 47,1

⁵² Srov. Sír 50,3

⁵³ Řecky leiturgia.

⁵⁴ Přibližně 720 m.

spolu s nimi naslouchal hukotu vyvolávanému soutokem vod⁵⁵. Takto, jak bylo objasněno, se mi ozřejmila velikost těch nádrží.

92. Služba kněží v chrámu je v každém ohledu nepřekonatelná silou i způsobem úcty a mlčení. Všichni jsou totiž činní z vlastního přesvědčení, i když to stojí mnoho námahy. Každý si dává záležet na tom, co mu bylo svěřeno; neustále ochotně jedni opatřují dřevo, druzí pak olej, jiní bílou mouku nebo vonná koření a zase jiní spalují maso obětí, k čemuž potřebují nemalou tělesnou sílu.

93. Oddělí totiž na obou stranách stehenní hnáty býčka, téměř každý váží dva valenty⁵⁶, a podivuhodným způsobem vyhodí každý z obou do značné výše a neopomenou je správně položit na oltář. Podobně pak i hnáty ovcí a koz podivuhodně vynikají vahou a tukem, neboť ti, kteří to mají na starosti, ze všech vybírají jen bezvadná a dobře vykrmená zvířata, s nimiž pak naloží, jak bylo výše popsáno.

94. K odpočinku je jim vyhrazeno místo, kde usedají a zotavují se, a když si odpočinou, pak z těch, kdo tu mezitím byli, se opět někteří zvednou, a to dobrovolně: nikdo jim to, co se týká služby v chrámu, nenařizuje.

95. Je tu předepsáno tak dokonalé mlčení, že to leckomu připadá, jako by tu nebyl přítomen žádný člověk, přestože je tu na sedm set přísluhujících a o něco větší počet těch, kteří na tomto místě přinášejí oběti. Všechno se tu však vykonává v bázni a způsobem hodným vznešeného Boha.

96. Když jsme se dívali na Eleazara při výkonu **velekněžské služby**, způsobil nám veliké ohromení soulad oděvu a slávy⁵⁷, jež se tu vytváří po oblečení suknice, kterou nosí, a drahokamů kolem ní; neboť kolem jeho řízy jsou zlaté zvonečky vyluzující zvláštní hudební zvuk a po obou stranách těchto zvonečků skvějí se květy a pestře vyšívaná granátová jablíčka v podivuhodné barevné nádheře.

97. Je opásán zvláštní nádhernou šerpou protkanou nejkrásnějšími barvami. Na prsou nese náprsník⁵⁸ Božích rozhodnutí⁵⁹, v němž je upevněno dvanáct zlatém spojených kamenů různého druhu se jmény kmenových starších⁶⁰ podle pořadí jejich narození: každý září v nepopsatelné, jen jemu vlastní přirozené barvě.

98. Na hlavě má turban, na němž pak podle středu mezi obočím umístěnou nenapodobitelnou mitru, svatou čelenku⁶¹, to je na původním zlatém kovu svatými písmeny⁶² vytepané jméno Boží, plné slávy. Ano, ten je uznán hodným těchto věcí při bohoslužbách.

99. Soulad toho, co je tu vidět, vzbuzuje bázeň a hrůzu, takže by se přichozí mohl domnívat, že se dostal na nějaké jiné místo mimo svět: a já ujišťuji, že každý, kdo by sem přišel, aby spatřil výše popsané věci, se ocitne v úžasu a obdivu, hluboce pohnut celým tím svatým obřadem.

100. Abychom měli znalost o všem, vystoupili jsme na **hrad**⁶³ nacházející se u města a prohlédli si jej. Leží na nejvyšším místě, zajištěný větším počtem věží zděných mohutnými kameny až po jejich vrchol. Jak jsme se zmínili, slouží k ochraně chrámového okrsku,

101. aby si žádný, pokud by hrozilo nějaké přepadení buď při vzpouře nebo při útoku nepřátel, nemohl vytvořit přístup k hradebním zdem kolem chrámu. Na věžích hradu stojí proto praky na vrhání naostřených střel a rozličné válečné stroje, kdežto zmíněné hradební zdi jsou umístěny pod vrcholem.

102. Z téhož důvodu jsou věže střeženy od těch nejvěrnějších mužů, kteří své otčině podali významné důkazy oddanosti a kterým není dovoleno pevnost opustit kromě svátků, a také jenom na určitý počet dní; a nikdy nenechají nikoho vejít.

⁵⁵ Srov. Ez 47,2

⁵⁶ Attická hřivna váží asi 26 kg, aiginská či babylónská obchodní hřivna asi 36 kg.

⁵⁷ Srov. 2M 28,2-43; Sír 45,6nn.; Sír 50,5nn.

⁵⁸ Srov. 2M 28,15

⁵⁹ Hebr. chóšen mišpát = štít práva. Řecky logion = výrok.

⁶⁰ Srov. 2M 28,21

⁶¹ Srov. 2M 28,36; 3M 8,9; Mdr 18,24

⁶² Tj. písmeny hebrejské abecedy.

⁶³ Tj. citadelu. Srov. Neh 2,8; Neh 7,2; 1Mak 1,32n.

103. Sami pak bývali ještě velice opatrní, i potom když přišel od nejvyššího velitele⁶⁴ rozkaz, aby některým lidem dovolili podívat se dovnitř. Tak tomu bylo i u nás. Jen stěží nás dva neozbrojené vpustili dovnitř shlédnout obětní obřady.

104. Vysvětlili nám také, že jsou vázáni přísahou: všichni totiž odpřísáhli (a věc přísahy i proti násilí splní vědomi si toho, co jim bylo uloženo), že oni, ač v počtu pěti set, nepustí do pevnosti více než pět osob najednou. Veškerá ochrana chrámu je totiž hrad, a ten, kdo jej zakládal, proto pojistil jeho ostrahu takovým způsobem.

105. Toto je uspořádání **města**: je přiměřeně velké; je možné se domýšlet, že takových čtyřicet stádií⁶⁵ po obvodu. Město má věže rozmístěny tak, jako by byly v divadle, dává shlédnout i některé z průchodů těch věží, které jsou pod chrámem, některé pak z těch nahoře, které vyčnívají, a východy z nich vpředu. To proto, že krajina v těchto místech vytváří záhyb a že město je vystavěno na svahu hory.

106. K průchodům vedou schody. Zatímco někteří se ubírají vzhůru jednou cestou, druzí stoupají jinou cestou od této co nejvíce vzdálenou: z ohledu na ty, kteří zachovávají slib čistoty⁶⁶, aby se tito nedotkli žádného z těch, kdo tuto povinnost na sebe nevzal.

107. První zakladatelé moudře usoudili, že toto město bude jen středně velké. Země je totiž rozlehlá a krásná. A poněvadž některá území, a sice Samařsko a oblast hraničící se zemí Idumejců⁶⁷, jsou rovinatá, kdežto jiná jsou hornatá, je tu třeba souvisle provozovat rolnictví i správu země, aby byla zásobena potravinami. Vždyť žatva v celé výše uvedené oblasti dává vysoké výnosy.

108. Stane se, že města, která jsou dosti velká a k tomu i přiměřeně bohatá, přilákají hojný počet zdatných mužů. Naproti tomu venkov je zanedbán, protože mnozí se tam po celý život oddávají zábavám, uvědomíme-li si, že všichni lidé jsou od přirozenosti snadno náchylní k rozkoším.

109. Tak se to má i s Alexandrií, která velikostí a bohatstvím předstihuje všechna města. Totiž ti, kteří přišli do města z venkova a zůstali zde na delší dobu, přivedli k úpadku statky sloužící k obdělávání země.

110. Aby se zde neusazovali, král přikázal, že se tam nesmí zdržet déle než dvacet dnů. Podobně pro případ, že by bylo nutné povolát někoho do města, vydal úředníkům písemný příkaz, aby to bylo vyřízeno nejpozději do pěti dnů.

111. Než by připustil, aby se toto všechno konalo jen ve městě, dosadil do každé oblasti soudce a pomocníky, kteří bděli nad tím, aby rolníci a jejich právní zástupci přebíráním městských živností nevyprazdňovali zásobárny města, a tak nezmenšovali výnosy zemědělství.

112. Dovolili jsme si toto odbočení, neboť se nám zdálo, že Eleazar krásně vystihl zde popisované poměry. Záliba v práci na obdělávání země je tu velká, **jejich země** je totiž hustě porostlá olivovníky, obilím a luštěninami, a k tomu bohatá na vinnou révu i med, ostatní plody a datle v to nepočítaje; je zde také mnoho dobytka všeho druhu a hojně pastviny.

113. Poněvadž správně rozpoznali, že venkov potřebuje více lidí, založili výstavbu města a vesnic ve správném poměru.

114. Arabové sem dopravují velké množství koření, drahokamů a zlata. Země je zde obdělávána a jako stvořená i pro obchod; město je bohaté na umělecké výrobky, a nechybí v něm nic ani z výrobků dovážených po moři.

115. Má totiž také výhodné přístavy v Aškalóně, Joppe, Gáze a také v Ptolemaidě⁶⁸, založené od krále, a ty (přístavy) zásobují toto město ležící uprostřed těchto vyjmenovaných míst, od nichž je nepřilíživě vzdáleno. Země má všechno v hojnosti, protože je všude bohatá na vodu a dobře chráněná horami.

⁶⁴ Neboli od předního vůdce: jde o označení veřejné funkce velekněze.

⁶⁵ Asi 7,2 km.

⁶⁶ Srov. 4M 6,2nn.; 3M 15,5-11.18n.22.26

⁶⁷ Jde o zemi Edómců (Idumejci je hellénistické označení). Tento národ příbuzný Židům později (asi sto let před Kristem) přijal judaismus a splynul se Židy poté, co v r. 126 př. Kr. získal Idumeu Jan Hyrkán. Nejvýznamnějšími Idumejci této doby byli Herodes Veliký a jeho otec Antipatros.

⁶⁸ Město založené od Ptolemaia Filadelfa, jež se dříve jmenovalo Aka (Sd 1,31; Sk 21,7).

116. Kolem totiž protéká řeka Jordán, která nikdy nevysychá. Země měla dříve rozlohu ne méně než šedesát milionů arur⁶⁹; později však vtrhly do země sousední kmeny a šedesát tisíc mužů se stalo dědičnými vlastníky pozemků o 100 arurách⁷⁰. Řeka se podobně jako Nil naplňuje ve dnech před sklizní a zaplavuje⁷¹ rozsáhlé části země;

117. pak svůj proud vrhá v zemi Ptolemaiovců⁷² do jiného řečiště a toto pak ústí do moře. Jiné řeky zvané zimní potoky⁷³ tečou dolů s hor a obkličují místa kolem Gázy a oblast země Azótu⁷⁴.

118. Země je pak obemknuta i pevnými přirozenými valy, takže vpád nepřátel je obtížný a nemůže být proveden s velkými zástupy bojovníků, protože přístupové cesty jsou úzké a kolem nich jsou srázy a hluboké propasti. Kromě toho se tu pne strmě vzhůru horský hřeben, který obklopuje celou zemi.

119. Dříve se prý také v přílehlých horách Arábie těžila⁷⁵ v **dolech** měď a železo. Tyto byly opuštěny v čase, kdy Peršané získali nadvládu, neboť tehdejší vládcí dali rozšířit pověst o tom, že prý se jejich provoz nevyplatí a že jsou příliš nákladné.

120. Tato pověst vyvstala asi proto, aby pro těžbu zmíněných kovů nedošlo k tomu, že by země byla zpustošena a upadla do cizích rukou skrze jejich vojenskou sílu, kdyby totiž měli důvod ke vpádu do této země. Nakolik to tedy bylo třeba, v hlavních rysech jsem ti to sdělil, bratře Filokrate. V následujícím ti vylíčím děje týkající se překladu.

Eleazarovo rozloučení s překladateli

121. Vybral tedy schopné muže, a protože byli vznešeného rodu, měli též vynikající vzdělání a ovládali nejen židovský jazyk, ale horlivě si hleděli i řečtiny.

122. Proto byli způsobilí i k vyslaneckým službám; když bylo třeba, také je vykonávali. Měli důkladné vzdělání k rozmlouvání a přemýšlení o otázkách zákona, přitom se vždy snažili zaujmout postoj ve středu věcí; a co je nejkrásnější: odložili nevráživé a kruté smýšlení. Podobně překonali prchlivost i pokušení myslet si o sobě, že jsou snad něco víc než druzí. V rozhovoru byli připraveni navzájem si naslouchat, ale i správně odpovídat, bylo-li toho třeba. To byl zájem všech a především v těchto ctnostech chtěli jedni druhé předstihovat, hodni jak svého vůdce, tak i výtečnosti jeho pomocníků.

123. Jakou láskou lnuli k Eleazarovi, bylo nejlépe vidět, když se měli rozloučit; sám Eleazar nejen že napsal králi o jejich návratu, ale také naléhavě prosil Andrea a nás, abychom tomu napomáhali, jak jen budeme moci.

124. I když jsme ho ujišťovali, že uděláme všechno, co bude v našich silách, řekl, že ho velice trápí pomýšlení, že si král ve své náklonnosti k dobru nejvíce zakládá na tom, může-li k sobě povolát každého, o kom jen uslyší zmínku, že v nějakém místě vynikl způsobem života a moudrostí nad ostatní.

125. „Doslechl jsem se, že si pochvaluje, jak i říše bude mít nejlepší stráž, bude-li obklopen spravedlivými, ušlechtilými a rozvážnými muži. Neboť šlechtí přátelé budou vždy otevřeně radit k tomu, co jí prospívá. To ovšem platí také o mužích jím vysílaných.“

126. Když Eleazar přijal přísahy, a tak nabyl důvěry, řekl, že kdyby ho k tomu poháněla nějaká jiná soukromá žádost, tak by tyto lidi nenechal odejít, ale že je vysílá všem občanům k všeobecnému napomenutí,

⁶⁹ 1 arura = 0,2756 ha, tedy celkem 165 tis. km².

⁷⁰ Srov. 2M 12,37; 3M 11,21

⁷¹ Srov. Joz 3,15

⁷² tj. v mocenské oblasti Egypta

⁷³ tj. vádí (řecky cheimarroi)

⁷⁴ tj. Ašdódu

⁷⁵ Srov. Joz 3,15

127. že totiž ušlechtilé žít znamená dodržovat zákony, toho se však dosahuje mnohem více poslušáním než četbou. V tom, jak nám tyto i podobné věci předkládal, bylo zjevné, jaký je jejich vzájemný vztah a kým pro ně byl.

Eleazarova obrana zákona

128. Je vhodné krátce vzpomenout jeho výkladů k tomu, na co jsme se tázali: domníváme se totiž, že mnozí se diví, když některá ze zákonných ustanovení o pokrmech⁷⁶ a nápojích⁷⁷ a zubatcích⁷⁸, považovaných za nečistá zvířata, obsahují předpisy až příliš přísné.

129. Na naši otázku, proč se některá zvířata považují za nečistá k požívání a jiná dokonce už jen k dotyku, když přece všechno má jeden společný původ, a proč jsou tyto zákony tak přísné, zvláště vzhledem k těmto nečistým zvířatům až ostré, dal tuto odpověď:

130. „Pohled“, řekl, „k jakým koncům může vést způsob života a společenský styk⁷⁹, protože lidé, kteří se stýkají se špatnými, převzou jejich způsoby, a pak jsou z toho nešťastní po celý život; žijí-li však spolu s moudrými a rozumnými, dospěli z neznalosti nápravy do života.

131. Náš zákonodárce vydal tedy nejprve příkázání zbožnosti a spravedlnosti a podal o nich všestranné poučení nejen tím, že zakazoval, ale i tím, že důtklivě varoval před pohromami a dopuštěním od Boha, které postihne viníky.

132. Napřed ukázal, že všude trvá sám jediný a pravý Bůh a jeho moc že se projevuje ve všem, když pod jeho svrchovanost patří každé místo a jeho zraku neujde žádná z těch věcí, které lidé na zemi utajují, a že je mu zjevné všechno, co kdo dělá, dokonce i to, co se teprve stane.

133. Poněvadž celým zákonodárstvím dosvědčoval Boží moc, důkladně rozpracovával i jeho ustanovení a předloživ je jasná, ukázal, že nezůstane skryto ani to, kdyby někdo jen pomyslel na něco špatného, natož kdyby to udělal.“

134. Když Eleazar podal toto úvodní vysvětlení⁸⁰, pokračoval: „Protože na rozdíl od nás všichni ostatní lidé si myslí, že je mnoho bohů, ačkoli sami tito lidé jsou mnohem mocnější než ti, které tak nesmyslně uctívají.

135. Zhotovili totiž z kamenů a dřev modly a prohlašují, že jsou zpodoběním těch, kdo pro jejich život něco užitečného vynalezli. Těm se klaní, ačkoli by se mohli snadno přesvědčit o tom, že vůbec nic nevnímají⁸¹.

136. Vždyť kdyby si někdo na onom zbožnění vynálezců přece jen zakládal, pak zjistí, že ani jejich vynález nevyšel z jejich rozumu, že pouze ukázali, jak je užitečné to, co vzali a pouze poskládali ze stvořených věcí, aniž se přitom zasloužili o ústojnost svého díla.

137. Proto je zbytečné a nesmyslné zbožnit lidi sobě rovné, neboť i dnes žijí mnozí, kdo jsou vynálezavější a v mnohém učenější, než byli ti lidé, kteří žili dříve, a nikdo by přece nespěchal, aby se jim klaněl. Přesto ti, kdo tyto modly vytvarovali a opředli bájemi, se domnívají, že jsou z Řeků nejmoudřejší⁸².

138. A co říci o mnoha dalších pomatencích, Egyptěanech a jim podobných, kteří uctívají zvířata⁸³, především plazy a zubatce⁸⁴, a jim se klanějí a obětují, jak živým, tak mrtvým.

139. A tak, když si zákonodárce prohlédl každou z těch věcí, jsou moudrý a od Boha uschopněný k rozeznání všech věcí, obehnal nás neproniknutelnými valy a železnými hradbami⁸⁵, abychom se v ničem a s nikým z jiných

⁷⁶ Srov. 3M 11,3nn.

⁷⁷ Srov. 3M 11,34

⁷⁸ Zubatec = řecky to knódalion. Jde o zvířata s ostrými zuby: šelmy a hlodavce. Srov. 3M 11,6n.27.29.

⁷⁹ Srov. Př 13,20

⁸⁰ Doslova katarché = zasvěcení.

⁸¹ Doslova o jejich netečnosti, řecky aneisthésia. Srov. Iz 44,9nn.; Mdr 14,7nn. a 15,8nn.

⁸² Srov. Mdr 15,10nn.

⁸³ Srov. Mdr 15,18n.

⁸⁴ tj. dravce (srov. pozn. 78)

⁸⁵ Srov. Jb 1,10; Iz 5,5

národů nesmísili⁸⁶, abychom čisti na těle i na duši a osvobození od bludných učením uctivali jediného a všemohoucího Boha a nesloužili tvorstvu místo Stvořiteli⁸⁷.

140. Proto nás učitelé egyptských kněží, kteří hloubají o mnoha věcech a mají podíl na správě země, nazývají Božími lidmi⁸⁸, což ostatním nepřisluší, ledaže by někdo uctíval jediného pravého Boha, ale ti jsou vesměs jen lidé pokrmů, nápojů a oděvů.

141. Vždyť veškeré jejich uvažování⁸⁹ směřuje právě k těm věcem, ale nikdo z nás, kdo po celý život hledí na vládu Boží⁹⁰, si jich v ničem necení.

142. Abychom se tedy s nikým nesmísili a při styku s pošetilými⁹¹ nepřejímali zvrácenost, obehnal nás kolem dokola příkazy čistoty⁹² podle zákona nejen o pokrmech a nápojích, ale i dotycích, poslouchání a našem zevnějšku.

143. Celkem vzato jsou všechna ustanovení z přirozeného důvodu stejně důležitá, protože jsou spravována jednou mocí, pokud však jsou brána jednotlivě podle toho, co předpisují užívat, je v každém ustanovení hluboké poučení, proč se od styku s jedněmi zdržujeme, kdežto s druhými je udržujeme. Aby sis o tom mohl udělat představu, předvedu ti ve stručnosti jedno i druhé,

144. abys snad také nepřistoupil na dávno vyvrácené tvrzení, že Mojžíš s takovým úsilím vydával zákony o myších a lasičkách⁹³ nebo podobné havěti, ale abys pochopil, že v zájmu spravedlnosti toto znamenitě uspořádal ve prospěch svatých bádání a nápravy mravů.

145. K létavcům, které dovolil pojídat, patří všichni krotcí, kteří se živí pšenicí a boby, jako například holubice, hrdličky, kobyly⁹⁴, koroptve, k tomu ještě husy a jiní podobní okřídlení.

146. Naproti tomu mezi ptáky k pojídání nedovolenými najdeš ty⁹⁵, kteří se živí masem a ohrožují svou útočností všechny ostatní. Jim slouží za potravu již zmíněné ptactvo krotké, čímž mu činí násilí. Avšak uchvacují navíc také jehněta a kůzlata, ba dokonce škodí lidem, mrtvým i živým⁹⁶.

147. To, že je nazval nečistými, učinil jako znamení pro každého, komu se tyto zákony předpisují, aby zachovával spravedlnost, nikoho v důvěře ve vlastní moc neutlačoval a nikoho o nic nepřipravoval. Naopak aby se v životě řídili tím, co je spravedlivé, a počínali si jako ti ze zmíněných ptáků, kteří žijí krotce, živí se plody země a nehubí násilím slabší ani jim příbuzná stvoření.

148. Prostřednictvím těchto tvorů dal tedy zákonodárce vnímavým lidem na srozuměnou, že mají být spravedliví, že nemají činit žádná násilí ani utlačovat druhé v důvěře ve vlastní moc.

149. Jestliže se tedy člověk nesmí oněch vyjmenovaných tvorů pro jejich chování ani dotknout⁹⁷, jak by se pak neměl střežit toho, aby se jeho vlastní chování podobným způsobem rovněž nezvrhlo.

150. Všechny předpisy o tom, co se připouští při požívání těchto ptáků a dobytčat, se vydávají pro svůj obrazný obsah. Rovněž dvojkopytnatost a rozpolcení paznehtů⁹⁸ jsou znamením toho, abychom rozlišovali každý skutek z hlediska jeho mravnosti.

151. Při činnosti totiž síla celého těla vychází z ramen a stehen. Tím nám tedy zákonodárce dává znamení, abychom všechno konali s rozlišováním vzhledem ke spravedlnosti. Kromě toho jsme dodržováním těchto předpisů mezi ostatním lidem zvlášť vyděleni.

⁸⁶ Srov. Př 28,4

⁸⁷ Srov. Ř 1,25

⁸⁸ Srov. 1Lp 23,14; Ezd 3,2; 1Kr 17,18; Mdr 18,13

⁸⁹ Tj. diathesis = smýšlení, uspořádání, rozpoložení

⁹⁰ Srov. Est 3,8; 3Mak 3,4

⁹¹ Srov. Př 19,9

⁹² Srov. 2Lp 30,19

⁹³ Srov. 3M 11,29

⁹⁴ Srov. 3M 11,22

⁹⁵ Srov. 3M 11,13nn. // 5M 14,12nn.

⁹⁶ Srov. 1M 9,4n.

⁹⁷ Srov. 3M 11,8

⁹⁸ Srov. 3M 11,3.7 // 5M 14,3-8

152. Vždyť většina se jich poskvvrňuje krvesmilstvem, čímž se dopouštějí velké nepravosti; přitom si však celé kraje a města na této věci ještě zakládají. Proviňují se tak nejen s muži, ale poskvvrňují se i matky a dcery⁹⁹. My s takovým jednáním nemáme nic společného.

153. Kdo má zmíněnou schopnost rozlišování činů, tomu zákonodárce dal také schopnost pamatování. Všichni sudokopytníci totiž přežvykují, což chápavým zjevně poukazuje na stav jejich paměti.

154. Vždyť přežvykování není nic jiného než vzpomínání na život a běh jeho událostí; Mojžíš je totiž přesvědčen, že život se udržuje skrze potravu.

155. Proto přikazuje skrze Písmo: Jen si vzpomeň na to, že Hospodin Bůh v tobě učinil veliké a zázračné věci!¹⁰⁰ Jen bedlivě pozoruj velkolepost a nádheru v uspořádání těla, v jeho hospodárném zacházení s potravou a v rozlišení účelu každé části těla.

156. A ještě mnohem víc v ústrojnosti smyslů, v projevech a pochodech neviditelné mysli, která v sobě obsahuje jak pohotovost někomu něčím prospět, tak i schopnost bez hranic objevovat různá umění.

157. Proto přikazuje mít ustavičně na paměti, že všechny výše jmenované věci spolu s ústrojenstvím těla zachovává jedině Boží moc, neboť všechno, čas i místo, vyhradil k tomu, aby se skrze ně pamatovalo na vládnoucího Boha, jenž udržuje všechno.

158. Vždyť i u pokrmů a nápojů přikazuje ihned obětovat prvotiny a teprve potom požívat; dokonce i naše pláště¹⁰¹ nám mají sloužit jako zřetelná připomínka stejně jako i výroky povinně umístěné na branách a dveřích¹⁰², jež nám mají být připomínkou Boha.

159. Výslovně pak přikázal, aby bylo kolem rukou uvázáno znamení¹⁰³ jasně ukazující, že každou činnost máme konat se spravedlností. Abychom jsouce pamětlivi vlastního původu nade všechno zachovávali bázeň Boží.

160. Dále přikazuje, aby si všichni cestou na lůžko a při vstávání připomínali to¹⁰⁴, co připravil Bůh; ať nejen slovem, ale i vnímáním hodnotí pohnutku a pozorují odezvu na ni pokaždé, když usínají nebo se probouzejí, vědomi si toho, jak božské a jak nevýstižné je to, co se tím připomíná.¹⁰⁵

161. Z toho vidíš, jak hluboké je učení o rozlišování a paměti, jak jsme to vyložili u sudokopytníků a přežvykavců: zákon nebyl přece vydán na základě toho, jak by se jen maně zezdalo, nebo podle náhlého hnutí mysli¹⁰⁶, nýbrž (byl vydán) v zájmu pravdy a na vyznačení správných zásad.

162. Když podrobně stanovil jednotlivé předpisy o pokrmech, nápojích a o těch věcech, kterých se dotýkáme, přikazuje dále, abychom nic bezdůvodně nekonali a neposlouchali ani se nedali svést k nespravedlnosti tím, že bychom zneužili moci slova.

163. O zubatcích je pak možné říci totéž: škodlivý je způsob lasičky i myši¹⁰⁷ a jim podobných zmíněných v Zákoně.

164. Myši všechno poškozují a kazí nejen proto, aby se nasatily, ale také pro nic za nic, jen aby se to stalo pro člověka docela neupotřebitelným, zkazí všechno, nač už se jednou vrhnou.

165. Také druh lasičky je svým způsobem prazvláštní, neboť kromě řečeného má ještě další vlastnost: loví pomocí sluchu a mláďata přenáší v tlamě.

⁹⁹ S ohledem na egyptské mravy není výslovně uveden zákaz sourozeneckého manželství, srov. 3M 18,9.

¹⁰⁰ Volné spojení veršů 5M 7,18 a 5M 10,21.

¹⁰¹ Srov. 4M 15,37nn., 5M 22,12

¹⁰² Srov. 5M 6,9 a 11,20

¹⁰³ Srov. 5M 6,8 a 11,18

¹⁰⁴ Srov. 5M 6,7

¹⁰⁵ Nebo: jak božská a jak nevýstižná je přeměna těchto stavů spánku a bdění.

¹⁰⁶ Nebo: podle toho, co vpadlo do duše.

¹⁰⁷ Srov. 3M 11,29

166. Proto jsou stejné způsoby u lidí nečisté: co pochytili sluchem, to ztělesnili slovem. Druhé vyváleli ve špatnosti, spáchali pak úmyslnou neřestnost, sami sebe i všechno potřísňující poskvrou bezbožností. Správně jedná váš král, když tyto lidi nechává usmrcovat, jak jsme se dozvěděli.“

167. Já jsem však pravil: „Myslím, že míníš uduvače, neboť ty on pronásleduje mučením a bolestnými popravami.“ On pak odpověděl: „Právě tyto mám na mysli. Číhání a slídění, které škodí druhým lidem, je ničemné.“

168. Náš zákon pak nařizuje nečinit nic zlého ani slovem ani skutkem. Tedy také o tom, pokud jen to jde říci ve zkratce, bych ti chtěl ještě povědět, protože všechno je úměrné spravedlnosti: Nic není skrze Písmo uspořádáno náhodně nebo vybájeno nepravdivě, ale je dáno proto, abychom si pamatovali, že vládcem je Bůh, a po celý čas svého života si hleděli spravedlnosti ke všem lidem.

169. Všechna slova o pokrmech, nečistých hadech a zubatcích jsou tedy zaměřena na spravedlnost a na spravedlivé soužení lidí.“

170. Dával si záležet na tom, aby jeho odpověď týkajícího se každého jednotlivého ustanovení byla dokonalá: dále pravil, že také u obětních býků, beranů a kozlů je třeba obětovat jen ta zvířata, která byla vybrána ze stád skotu a ze stád bravu, tedy zvířata jen krotká, nikdy zvířata divoká, aby obětníci nebyli svědky žádné nepatřičnosti a jednali jen podle pokynů svého zákonodárce. Vždyť ten, kdo obětuje, nabízí v oběť i veškeré chování své duše¹⁰⁸.

171. Myslím tedy, že o některých z těchto výkladů stálo za to učinit zmínku, už jenom pro ten znamenitý a přirozený způsob rozebírání myšlenek zákona. A abych jej tobě, Filokrate, objasnil, k tomu mne vedla tvoje záliba v učení.

Přijetí vyslanců u dvora

172. Poté, co Eleazar vykonal oběť, vybral muže, připravil mnoho darů a za mnoha bezpečnostních opatření nás vyprovodil na cestu.

173. Hned jak jsme přišli do Alexandrie, podali zprávu o našem příchodu králi. Když jsme se Andreas a já dostavili ke dvoru, vzkázali jsme králi přátelský pozdrav a odevzdali dopisy a dary od Eleazara.

174. Poněvadž král se chtěl okamžitě setkat s vyslanci, nechal všechny ostatní dvořany odejít a dal si zavolat ty muže.

175. Všem se to zdálo až neuvěřitelné, neboť obyčejně ti, kdo přicházeli v nutné státní záležitosti, směli před krále předstoupit až pátého dne, zatímco vyslanci králů nebo měst ve vyšších postaveních se dostali do předsíně stěží po třiceti dnech. Protože však ty, kteří přišli nyní, uznal za hodné vyšší pocty a protože také dovedl ocenit i toho, kdo je pověřil tímto posláním, propustil všechny, jejichž přítomnost považoval za nadbytečnou, a přecházeje sem a tam čekal na to, aby je mohl pozdravit.

176. Vyslanci přišli s dary od Eleazara a s nádhernými pergameny, na kterých byl napsán Zákon. Byl zaznamenán židovským písmem; kůže pergamenu byla tak podivuhodně vydělána, že spojení mezi jednotlivými listy nebylo možné rozeznat, a pro jméno Boží použili zlatá písmena. Když král ty muže spatřil, zeptal se nejdříve na knihy.

177. A když byly svitky vyňaty z obalů a rozvinuty, setrval před nimi dlouhý čas v rozjímání; potom se poklonil sedmkrát a řekl: „Děkuji vám, mužové, a ještě více děkuji tomu, který vás vyslal, a ze všeho nejvíce děkuji Bohu, o kterém byla napsána tato slova.“

178. Když pak všichni, kteří přišli, jakož i ostatní přítomní svorně jedním hlasem zvolali: „Blaze tobě, králi!“¹⁰⁹, dojalo ho to až do té míry, že začal plakat radostí. Vždyť duševní napětí a upřímně vzdávaná pocta vedou takové blažené lidi až k slzám.

¹⁰⁸ Srov. Př 21,27

¹⁰⁹ Doslova: eu basileu (dobře, králi!).

179. Potom dal svitky uvést do původního stavu, a teprve potom ty muže pozdravil: „Bylo náležité, bohabojní mužové, prokázat čest napřed tomu, pro co jsem vás nechal přijít, a teprve potom stisknout pravice vám na přivítanou, a proto jsem tuto věc učinil nejdříve.“

180. Den vašeho příchodu jsem ustanovil velkým a bude po dobu mého života slavnostně připomínán. Připadá totiž také na pamětní den námořního vítězství nad Antigonem¹¹⁰. Proto hodlám dnes pobýt spolu s vámi na této slavnostní hostině.“

181. Dále pravil: „Všechno bude pro vás připraveno podle vašich zvyklostí a mně s vámi.“ Když všichni radostně přisvědčili, dal jim vykázat nejkrásnější obydlí v blízkosti Akropole a připravit hostinu.

182. Nejvyšší dvorní stolník Nikanór zavolal Dórothea¹¹¹, jemuž byla svěřena péče o hosty z tohoto národa, a poručil mu, aby pro každého zvlášť připravil obsluhu, neboť sám král tak nařídil, což také můžeš pozorovat až dodnes. Kolik bylo měst a jejich zvyklostí, pokud jde o nápoje, pokrmy a lůžka, tolik bylo úředníků; aby v případě, že by se takoví hosté dostavili ke králi, měli všechno připraveno podle svých vlastních zvyklostí, nebyli ničím rušeni a čas svého pobytu strávili příjemně. Právě tak tomu bylo i u těchto hostů,

183. neboť Dórotheos, který měl nad nimi dohled, byl člověk velice spolehlivý. Uspořádal všechno, co měl k volnému použití, s ohledem na určení k přijetí takových hostů. Lehátka umístil podle králova rozkazu do dvou řad: polovina zaujala místo po jeho pravici, ostatní mužové pak za jeho vlastní lehátkem; tak neopomenul nic z toho, co by těmto mužům mohlo posloužit k počtě¹¹².

184. Když se uložili na lehátka, král přikázal Dórotheovi, aby dbal na zvyklosti tak, jak se to děje u všech jeho návštěv z Judeje. Proto si odepřel ohlašovatele obětí, kněze obětníky i jiné, kteří obvykle pronášejí modlitby, a poprosil Elizea, nejstaršího kněze z našeho poselstva, aby pronesl modlitbu. Ten vstal a pronesl tato pamětihodná slova:

185. „Kéž tě, králi, vševládný Bůh zahrne v hojnosti dobrými věcmi stvého stvoření; kéž ti dopřeje, abys je vlastnil se svou ženou, se svými dětmi i s těmi, kdo jsou s tebou stejného smýšlení, v nezmenšené míře a kéž jich užíváš v míře co nejlépejší po všechny dny svého života!“¹¹³

186. Sotva to dopověděl, strhl se potlesk s nadšeným voláním a radostnými projevy dobré vůle. Po veřejné počtě pak zasedli k hostině, aby se tak potěšili z toho, co jim bylo připraveno. V obsluze u stolu se pak střídali všichni, koho tím pověřil Dórotheos: mezi nimi byla pážata a další lidé, které král počtil tímto úřadem.

První den rozhovorů

187. Když se král po chvíli ujal slova, zeptal se toho, který zaujal první lehátko, byli totiž uspořádáni podle věku, jak by království mohlo až do konce zůstat bez úhony.

188. Ten se krátce odmlčel a řekl: „Tak (by zůstalo bez úhony až do konce), kdybys všechno dobře spravoval, napodoboval ustavičnou Boží shovívavost, řídil ses velkorysostí trestaje pouze ty, kdo toho zasluhují, avšak vlídněji, než jim patří, a tím je odvracel od špatnosti a přiváděl k lítosti.“

189. Král poděkoval a zeptal se hned následujícího, jak by to on všechno nejlépe zařídil. Ten odpověděl, že kdyby si král hleděl toho, aby byl ke všem stejně spravedlivý, pak bude činit všechno správně, zvláště když si uvědomí, že Bohu je každá myšlenka zjevná. „Postavíš-li na začátek bázeň Boží¹¹⁴, pak bys v ničem neměl mít nezdar.“

¹¹⁰ Datum už není možné zjistit.

¹¹¹ Dórotheos byl patrně žid z poselstva.

¹¹² Srov. 3Mak 5,16

¹¹³ Srov. Ž 20,5

¹¹⁴ Srov. Př 1,7 // Sír 1,11nn.

190. I tato slova přijal král velmi příznivě a obrátil se na dalšího, jak by mohl získat stejné přátele. Ten pravil: „Když uvidí, že o národy, kterým vládneš, projevuješ mnohou starostlivost. To budeš činit tehdy, když se poučíš o tom¹¹⁵, jak Bůh prokazuje lidskému rodu dobro, když jim opatřuje zdraví, stravu a všechno ostatní v pravý čas¹¹⁶.“

191. Přisvědčil i tomu a otázal se hned následujícího, jak by při slyšeních a sporech dosáhl vysoké vážnosti také u těch, co u něho neuspěli. Ten mu odpověděl: „Když budeš při slyšení ke všem stejně spravedlivý¹¹⁷ a nebudeš si počínat zpupně ani neužiješ síly, kterou můžeš ve svém okolí užít jako odplatu pro ty, kdo se provinili.“

192. A takto si budeš počínat jen tehdy, když budeš přihlížet k Božímu řádu. Těm, kteří toho jsou hodni, se jejich prosby splní; odmítnutí se pak dozvedí skrze sny nebo skrze skutky, co je škodlivé. Bůh je nestíhá ranami podle závažnosti jejich provinění, ani podle svrchovanosti své moci, ale dává přednost milosrdenství.“

193. Když také toho náležitě pochválil za dobrou odpověď, otázal se dalšího, jak by mohl ve válce zůstat bez porážky. Tázaný odpověděl: „Jen tehdy, když nebudeš svou důvěru skládat v národy ani ve válečnou sílu svých vojsk¹¹⁸, ale budeš ustavičně volat k Bohu, aby ti ten, který nepřestává jednat spravedlivě, splnil tvá předsevzetí¹¹⁹.“

194. Když i to označil za správné, zeptal se jiného, jak by mohl ve svých nepřátelích budít strach. Ten pak odpověděl, že jen tehdy, když si přizná, že nakonec nezmůže nic natrvalo, i kdyby k tomu použil válečnou moc sebevětšího množství vojáků až po zuby ozbrojených. Bůh přece vzbuzuje ve všech lidech bázeň i tehdy, když svoluje k odkladu¹²⁰ a když svou moc jenom naznačuje.

195. Také toho pochválil a pak se otázal hned následujícího, co by považoval pro svůj život za nejlepší. On mu odpověděl: „Poznat, že Bůh vládne nade vším¹²¹ a že my lidé i při těch nejušlechtilejších úmyslech nekonáme to, co jsme si předsevzali, nýbrž jenom naplňujeme vůli Boží a je to Bůh, jenž ve své moci všechno řídí a dokonává.“

196. Král prohlásil, že i tento mu dal krásnou odpověď, a zeptal se dalšího, jakým způsobem by mohl to všechno dohromady uchovat neporušené a nakonec v tomtéž stavu odevzdat svým potomkům. Odpověď zněla: „Tím, že budeš neustále prosit Boha o to, aby pro své budoucí skutky od něho dostával správné myšlenky, a dále tím, že budeš napomínat svoje děti, aby si pro slávu a bohatství nedaly zkazit své povahy. Vskutku je to jen Bůh, kdo jim tyto věci dává, a proto panství nade vším nemohou mít z vlastního přičinění, (ani ji neudrží jen z vlastních sil).“

197. Přisvědčil mu a od dalšího chtěl vědět, jakým způsobem by mohl vyrovnaně snášet to, co se přihodí. Otázaný pravil: „Když dojdeš k přesvědčení¹²², že Bůh určil všechny lidi k tomu, aby měli podíl jak na největších útrapách, tak na největších zdarech, a že není člověka, který by byl těchto událostí dobrých i zlých ušetřen¹²³. Bůh však propůjčuje statečnost a trpělivost, o něž člověk musí snažně prosit.“

198. Také tohoto přátelsky pozdravil a řekl, že všichni odpověděli správně, (a dodal:) „Chtěl bych ještě jednomu z vás položit otázku a potom se uložím na lehátko, abychom prožili ještě několik radostných chvil při hostině. V příštích šesti dnech¹²⁴ bych si přál naučit se od ostatních ještě více.“ Potom se toho muže zeptal: „Co je cílem mužnosti?“

199. Ten odpověděl: „Když správný záměr splníš podle předsevzetí i v různých nesnázích a nebezpečích. Bůh pak dovede zdárně k cíli všechno, k čemu se ty, králi, správně odhodláš.“

200. Když všichni souhlasili a dali to svým potleskem najevo, obrátil se král na přítomné filosofy, kterých tu nebylo málo, s těmito slovy: „Myslím si, že tito mužové vynikají výbornou ctností i hlubokým věděním, protože

¹¹⁵ Srov. 1Mak 2,61 a 3,19

¹¹⁶ Srov. Ž 104,27 a 144,15; Sk 14,16nn. a 17,24n.

¹¹⁷ Srov. Př 24,23nn.

¹¹⁸ Srov. Srov. Ž 20,8n.

¹¹⁹ Srov. 2Mak 8,18; 1Mak 2,61 a 3,19

¹²⁰ Srov. Ž 130,4

¹²¹ Srov. Mdr 12,17n. a 13,9

¹²² Doslova prolépsis = přijetí, předjímka. Jde o termín častý u stoiků. Srov. Mdr 17,16; Mk 14,8.

¹²³ Srov. Kaz 7,13n. a 9,1.11

¹²⁴ Josephus Flavius tvrdí, že rozhovory trvaly 12 dnů. Srov. Ant.

byvše otázení hned chápou a bez přípravy odpovídají, jak náleží, a přitom počátek všeho, co řekli, odvozují z poznání Boha¹²⁵.“

201. Filozof Menedémos z Eretrie¹²⁶ odpověděl: „Vskutku, králi, vždyť z toho, že prozřetelnost řídí vesmír a že oni správně vystihli, že člověk je stvoření Boží, vyplývá, že všechna moc a krása slova mají svůj počátek u Boha.“

202. Král přikýval a rozhovor ukončil. Pak teprve se oddali radostnému hodování. Za večerního soumraku hostina skončila.

Druhý den rozhovorů

203. Den poté zaujali opět stejná místa a hodovali ve stejném pořádku. Když se král domníval, že přišla vhodná chvíle pro otázku mužům, obrátil se na ty, kdo leželi za těmi, kteří odpovídali již předcházejícího dne.

204. Rozhovor začal u jedenáctého. Předcházejícího dne bylo otázeno deset mužů. Když nastalo ticho, zeptal se, jakým způsobem by si udržel bohatství.

205. Dotázaný se na chvíli soustředil a pak odpověděl, že tehdy, když neučiní nic, co není hodno vladařského úřadu, a neoddá se žádné výstřednosti a když nebude podporovat nesmyslná a neužitečná vydání, ale své poddané si nakloní k dobré vůli dobrodiním; vždyť i Bůh je pro všechny dobrodincem.

206. Král ho pochválil a zeptal se jiného, jak by si mohl uchovat pravdomluvnost¹²⁷. Ten odpověděl: „Poznáním, že lži přinášejí lidem velkou hanbu, avšak daleko více škodí králům, neboť oni mají tu moc učinit, co chtějí, a proč by tedy měli ještě lhát? K tomu, králi, však musíš ještě vědět, že pravdu miluje Bůh.“

207. Když přijal velice příznivě také tuto odpověď, podíval se na dalšího a řekl u: „Co je učení moudrosti?“ Ten prohlásil: „Jako nestrpíš nic špatného u sebe, ale chceš se jako první ze všech podílet na dobrých věcech, tak budeš postupovat vůči všem poddaným, tedy i těm, kdo se dopouštějí přestupků, budeš-li ty slušné a dobré z provinilců trestat mírněji. Vždyť Bůh také vede a posuzuje všechny lidi s laskavostí.“

208. Pochválil jej a toho, který byl za ním, se zeptal, jak by se mohl stát shovívavým¹²⁸. Ten mu odpověděl: „Když nahlédneš, že lidské pokolení vyrůstá pomalu a rodí se za velkých bolestí¹²⁹. Proto nemůže člověk trestat nebo mučit lehkomylně, zvláště až pozná, že lidský život se skládá často z utrpení a soužení. Přijde-li ti, králi, toto všechno na mysl, pak budeš mít sklon k milosrdenství, neboť i Bůh je milosrdný¹³⁰.“

209. Když odpovídajícímu vyslovil uznání, zeptal se dalšího, který byl na řadě: „Co je na vládnutí to nejdůležitější?“ Dostal tuto odpověď: „Dbát na to, aby se člověk nenechal ovlivnit ve svém rozhodování úplatky¹³¹ a aby po většinu svého života byl střídavý, aby ctil spravedlnost a hledal přátele mezi těmi, kdo jednají spravedlivě¹³². Vždyť přece i Bůh miluje spravedlnost.“

210. Když také tomuto souhlasně pokynul, obrátil se na jiného: „V čem spočívá zbožnost?“ A ten mu dal tuto odpověď: „V rozjímání, že Bůh působí všechno ve všech¹³³ zná všechno, aniž mu zůstane skryto¹³⁴ něco

¹²⁵ Srov. Sír 7,5

¹²⁶ Menedémos z Eretrie (337-287 př. Kr.) patřil k élidsko-eretrijské sokratické škole a žil na konci svého života na dvoře Antigonu Gonata. Tento Antigonos II. Gonatas (319-239 př. Kr.) byl mocný král, jenž položil základy dynastie Antigonovců v Makedonii.

¹²⁷ Srov. Př 12,22

¹²⁸ Doslova filanthrópos = lidumilný, vlídný (ochotný zmírňovat, odkládat nebo promíjet tresty).

¹²⁹ Srov. Sír 18,11nn.

¹³⁰ Srov. Mdr 18,11n.

¹³¹ Srov. 5M 16,19

¹³² Srov. Př 29,4

¹³³ Srov. 1K 12,6; Ef 4,6

¹³⁴ Srov. Mdr 1,8

nespravedlivého nebo zlého, co kdy člověk učinil nebo způsobil. Jako Bůh prokazuje dobro celému světu¹³⁵, tak i ty, když jej v tom budeš napodobovat, zůstaneš bez hany¹³⁶.“

211. Když král pak i s touto odpovědí projevil hlasitě souhlas, otázal se jiného: „Co je to královské panování?“ Ten pravil: „Správně vládnout sobě¹³⁷, a jsi-li unášen bohatstvím a slávou, nezatoužit po ničem nepřiměřeném a nepřístojném. Abys jen důkladně rozvažoval, vždyť všechno co máš, nic neznamená. Bůh je milosrdný, všem dává a od nikoho nic nepotřebuje¹³⁸: tak smýšlej i ty a nezapomínej, že jsi pouhý člověk, a neusiluj o nic, než jen o to, co je pro vládu nutné.“

212. Když jeho odpověď pochválil, dotázal se jiného, jak by ho mohly napadat ty nejlepší myšlenky. Ten odpověděl, že tehdy, když při žádné příležitosti neztratí ze zřetele spravedlnost a bezpráví bude pokládat za rovné ztrátě vlastního života. Neboť Bůh dává spravedlivým poznat svá největší dobrodiní¹³⁹ jako prvním.

213. Když i tohoto pochválil, otázal se dalšího, jak by mohl, ničím nerozrušován, pokojně spát. Ten odvětil: „To ses zeptal, králi, na věc těžko vyložitelnou. Ve spánku nemám sílu k sebeovládání, ale jsme tísněni rozličnými zážitky.“

214. Tyto dojmy pocítujeme v duši tak, jako bychom je viděli. Jen se domníváme, že se plavíme na lodích po moři nebo že se v letu vznášíme do cizích krajin, a přesto se nám zdá, jako by to byla skutečnost.

215. Nakolik to vůbec mohu pochopit, jeví se mi tato věc v tom smyslu, že měřítkem všech tvých slov i skutků by se měla stát zbožnost, aby tě blažilo vědomí, že podle ctnosti dbáš na to, abys bezdůvodně nedával někomu přednost při udělování milosti ani násilně neporušoval právo.

216. Čím se totiž kdo více zabývá v bdění, to uvádí jeho myšlení do pohybu i ve spánku. Ovšem ten, kdo obrací své myšlení a jednání k tomu nejkrásnějšímu, je pánem všeho jak v bdění, tak i ve spánku. Proto také ve všem kolem tebe, králi, bude ničím nerušená podoba.“

217. A když i tomu poděkoval, pravil k jinému: „Ty máš odpovídat jako desátý, a proto hned, jak dokončíš svou řeč, bude se věnovat zase hostině.“ A zeptal se: „Jak se mohu zbavit všeho toho, co mě není hodno?“

218. Tázaný na to řekl: „Měj vždy na zřeteli své vysoké postavení a svou slávu, abys přiměřeně tomu mluvil i myslel a byl sis vědom toho, že všichni tvoji poddaní o tobě uvažují a hovoří.“

219. Nesmíš být horší než herci: oni totiž přesně pozorují osobu, kterou mají představovat, a chovají se způsobem, jaký tomu odpovídá. Ty však nehraješ žádnou úlohu na divadle, nýbrž skutečně a důstojně kraluješ podle mravů, protože tobě Bůh propůjčil vladařskou moc.“

220. Když potom král za velice dobré odpovědi hodnou chvíli tleskal, popřál těmto mužům s laskavou vládou dobrou noc. A když s nimi takto ukončil rozhovor, obrátil všichni svou pozornost k dalšímu běhu královské hostiny.

Třetí den rozhovorů

221. Následujícího dne byl zachován stejný pořádek. Když král usoudil, že je čas, aby se těch mužů na něco zeptal, otázal se prvního z tch, kteří dosud neodpovídali: „Které panování je nejlepší?“

¹³⁵ Srov. Sk 14,16-17

¹³⁶ Srov. Sk 24,16

¹³⁷ Srov. Př 16,32

¹³⁸ Srov. 2Mak 14,35

¹³⁹ Srov. Ž 97,11; Mt 13,43

222. Ten odpověděl: „Ovládat sebe samého a nepovolovat žádostem¹⁴⁰, protože všichni lidé od přírody po něčem touží .

223. Mnozí se v myšlenkách obírají jen jídlem, pitím a rozkošemi¹⁴¹; králům však zůstává přiměřeně k jejich postavení ještě ctižádost rozšiřovat svá území a touha velice se něčím proslavit. Ve všem je dobrá umírněnost, a proto co ti Bůh dává, králi, to vezmi a pevně drž, neusiluj však o toho, čeho dosáhnout nemůžeš!“

224. Uspokojen tím, co mu bylo řečeno, otázal se pak nejbližší následujícího, jak by mohl být svobodný od nenávisti. Ten mu po krátkém přemítání řekl: „Především tak, že budeš pamatovat na to, že je to Bůh, kdo v plnosti přiděluje všem králům bohatství i slávu; nikdo přece není králem sám od sebe¹⁴². Všichni sice chtějí mít podíl na této cti, ale nemohou, protože je to dar od Boha.“

225. Poté, co hodnou chvíli přede všemi chválil odpověď tohoto muže, otázal se jiného, jak to učinit, aby se nemusel bát svých nepřátel¹⁴³. Ten odpověděl: „Vycvičíš-li se v blahovůli ke všem lidem a získáš-li si důkaz jejich přátelství, nemusíš být o sebe ustaraný. Nejlepší bude, když si oblibu u všech lidí získáš jako dar od Boha.“

226. Schválil tato slova a vyzval dalšího, aby mu odpověděl na otázku, jak by nepřestal být oslavován. Ten pravil, že tehdy, když bude štědrý a velkorosý v prokazování přízně a milosti, nebude se jeho sláva¹⁴⁴ nikdy zmenšovat: „A pros Boha, králi, aby ti to, co máš, zůstalo zachováno.“

227. Když se příznivě vyjádřil i o tomto muži, otázal se jiného: „Ke komu člověk musí být čestný?“ Odpověděl mu: „Všichni si myslí, že takovým člověk musí být k těm, kteří jsou jeho přáteli. Já však myslím, že člověk musí být čestný a velkorosý také k těm, kdo jsou proti němu¹⁴⁵, protože jen tak je povede k plnění povinností a k jejich vlastnímu prospěchu. Je však třeba prosit Boha, jenž ovládá veškerou mysl, aby toto dokonal.“

228. Dal mu za pravdu a požádal šestého o odpověď na otázku: „Komu má být člověk vděčný?“ On odpověděl: „V každém případě svým rodičům, vždyť Bůh ustanovil o úctě k rodičům jedno velice důležité přikázání¹⁴⁶. Hned po nich svým přátelům, neboť přitele Bůh klade jako rovného našemu vlastnímu životu¹⁴⁷. Ty pak prokazuješ dobro všem lidem a vedeš je k tomu, aby byli tvými přáteli.“

229. Také odpověď tohoto muže nadšeně pochválil a vyptával se dále: „Co má stejnou hodnotu jako krása?“ Další odpověděl: „Zbožnost¹⁴⁸. Vždyť která nádhera ji předčí krásou? Její síla pak spočívá v lásce, která je darem od Boha, protože v ní se ti dostane všeho dobrého.“

230. Velice potěšen mu zatleskal a pak měl dotaz k jinému, jak by mohl po nějaké porážce dále vládnout se stejnou slávou. Odpověď zněla: „Není sice možné, abys byl poražen, králi, protože jsi rozséval dobré skutky, z nichž vyrostou náklonnost, jež přemáhá i ty nejučinnější zbraně tím, že s sebou přivádí i největší bezpečnost.“

231. A jestliže někteří přesto podlehl, pak už nesmí činit nic z toho, co bylo příčinou jejich porážky, nýbrž musí vyhledávat přátelství a jednat poctivě. Konat dobro a nikoli zlo, to je darem Božím.“

232. Souhlasil s těmito slovy a obrátil se k dalšímu s dotazem, jak by se mohl osvobodit od zármutku. Ten odpověděl, že bude-li zachovávat spravedlnost, nikomu nebude škodit a všem bude prospívat. A dodal: „Ovoce takového jednání s sebou přináší svobodu od zármutku.“

233. Člověk však musí snažně prosit Boha, aby nás nepotkala pohroma, které bychom se nenadáli, jako smrt, nemoci a bolesti a jim podobná překvapení. Protože jsi zbožný, králi, nemělo by se ti nic podobného přihodit.“

¹⁴⁰ Srov. 211

¹⁴¹ Srov. 108

¹⁴² Srov. Sír 10,4; Mdr 6,3

¹⁴³ Srov. 194

¹⁴⁴ Srov. Sír 41,13

¹⁴⁵ Srov. Mt 5,43-48

¹⁴⁶ Srov. 2M 22,12 a 5M 5,16

¹⁴⁷ Srov. 5M 13,7; J 15,13

¹⁴⁸ Srov. 210

234. Také tohoto muže pochválil a poté položil otázku desátému: „Která sláva je ta největší?“ Ten odpověděl: „Ctít Boha. To se však neděje jen skrze dary a oběti¹⁴⁹, nýbrž také skrze čistotu života ve zbožném přesvědčení, že Bůh všechno připravuje a spravuje podle své vůle¹⁵⁰. Toto přesvědčení vytrvale zastáváš i ty, králi, jak mohou všichni zpozorovat z tvých dřívějších i nynějších skutků.“

235. Král všem těmto mužům děkoval zvučným hlasem a rozmluval s nimi. Spolu s ním je chválili i všichni ostatní přítomní, zvláště pak filosofové¹⁵¹, jež hosté daleko předčili jak způsobem života, tak řečnickým uměním, neboť na počátek všeho vždycky kladli Boha. Potom jim král začal přátelsky připíjet.

Čtvrtý den rozhovorů

236. Příštího dne se konala hostina ve stejném pořádku. Když už bylo pro krále na čase, ptal se dalších, kteří byli za těmi, kdo již dříve odpovídali. Zeptal se tedy prvního z nich, zda se člověk může naučit rozvažovat. Ten odpověděl: „Duše je skrze moc Boží tak vybavena¹⁵², že všechno krásné přijímá, ale opak odmítá.“

237. Souhlasil s ním a pak se otázal nejbližě následujícího: „Co přispívá nejvíce ke zdraví?“ Odpověděl: „Rozvážnost. K té však člověk nemůže dojít, nepomůže-li jeho mysli Bůh.“

238. Když ho nadšeně pochválil, položil otázku druhému, jak by mohl rodičům nejlépe splatit dlužný dík¹⁵³. Ten řekl: „Tím, že je nebudeš zarmucovat¹⁵⁴. To však není možné, nepovede-li tě k tomu Bůh.“

239. Poklonil se mu a otázal se dalšího, jak by se mohl stát dobrým posluchačem. A uslyšel odpověď: „Tím, že pochopíš, jak je užitečné mnoho vědět, abys k tomu, co tě potká, mohl podle okolností vybrat něco z toho, co jsi slyšel, a správně to použít, povede-li tvou ruku Bůh. To znamená, že na něm závisí naplňování všech činů.“

240. Když i toho pochválil, zeptal se jiného, jak by se vyhnul všemu tomu, co je proti zákonu. Ten mu na to odpověděl: „Když rozpoznáš, že Bůh vnukl dárcům zákona takové myšlenky, aby jim život lidí chránil¹⁵⁵, pak se jimi budeš snadno a rád řídit.“

241. I jeho vysvětlení přijal s uznáním a otázal se dalšího: „Jaký užitek skýtá příbuzenstvo?“ Ten odpověděl, že budeme-li si při neštěstí příbuzných uvědomovat, že sami jsme utrpěli ztrátu a že sami zakoušíme něco zlého jako oni, pak se ukáže, nakolik je příbuzenský vztah silný.

242. Budeme-li se takto chovat, dostane se nám u nich vážnosti a zdaru; vždyť vlídně poskytnutá pomoc jako by sama od sebe potvrzovala nezpřetrhatelnost příbuzenského svazku. Daří-li se příbuzným dobře, nemá člověk od nich nic požadovat, ale má prosit Boha, aby jim dopřál všechno dobré.

243. Tak jako všem poděkovat i tomuto muži a pak se otázal jiného: „Jak vzniká neohroženost?“ Ten řekl: „Tím, že si člověk není vědom žádného zlého skutku, protože Bůh ve všech případech vede ke správným rozhodnutím.“

244. Přisvědčil mu a položil otázku jinému, jak by měl pohotově pravé slovo. Ten mu odpověděl, že jen tak, bude-li mít stále před očima jak šťastné, tak i nešťastné případy lidí, a tak rozpozná, že Bůh jedněm statky bere, kdežto druhé pozvedá ke cti tím, že jim dává slávu.

245. Když příznivě přijal také tato slova, vyzval dalšího, aby odpověděl na otázku, jak by se nemusel poddávat lehkomyšlnosti a zábavám. Tím, že si vždy napřed uvědomí, odpověděl mu tento, že vládne nad velkou říší a je pánem mnoha národů a že svou mysl nesmí zaměřovat na nic jiného, než na to, jak by se o ně staral, že však musí také prosit Boha o vedení, aby žádnou z povinností nezanedbal.

¹⁴⁹ Srov. 170

¹⁵⁰ Srov. 210

¹⁵¹ Srov. 200; Da 1,20

¹⁵² Př 8,14; Mdr 7,16

¹⁵³ Srov. 228

¹⁵⁴ Srov. Sír 3,12

¹⁵⁵ Srov. 279

246. Pochváliv ho, otázal se desátého, jak by mohl rozpoznat ty, kteří proti němu jednají lstivě. Ten mu odpověděl, že tehdy, bude-li dávat pozor na to, aby lidé jednali čestně a zachovávali správný řád při pozdravech, poradách a při zvláštním soukromém jednání, ale také, aby ve svých zdvořilostech a ve svém chování nepřeháněli.

247. A dodal: „Bůh tě, králi, povede k dobrému.“ Král všem tleskal, chválil každého muže zvlášť a také ostatní tak činili; potom se oddali radostem hodování.

Pátý den rozhovorů

248. Následujícího dne se král ve stejném čase otázal dalšího: „Která nedbalost je největší?“ Ten odpověděl: „Když se člověk nestará o svoje děti a nesnaží se je vychovat¹⁵⁶. Vždyť neustále prosíme Boha, ani tak za nás samé, jako za naše potomky, aby měli kolem sebe všechno, co jim prospívá¹⁵⁷. Dohled na to, aby se dětem dostalo podílu na mravnosti¹⁵⁸, se děje skrze Boží moc.“

249. Král řekl, že dobře promluvil, a zeptal se dalšího, jak může mít lásku k vlasti. Ten pravil: „Když si člověk uvědomuje, že je krásné ve vlasti žít i umírat. Naproti tomu pobyt v cizině přináší chudým přehlížení a bohatým hanbu, jako by byli pro svou špatnost vyobcováni. Budeš-li ve všem prokazovat dobro¹⁵⁹, jak to i trvale činíš, neboť Bůh ti zjednal vážnost u všech, projevíš tím nejlépe svou lásku k vlasti.“

250. Když vyslechl tato slova, zeptal se následujícího, jak se dobře snášet se ženou. Dostal odpověď: „Buďme si vědomi toho, že ženy jsou smělé a zároveň rázné při prosazování své vůle, avšak jsou slabé a snadno se dají přemluvit nesprávnými důvody. Muž proto musí jednat se ženou rozumně a vyhýbat se každému sporu.“

251. Cesta života probíhá totiž přímočaře, ví-li kormidelník, ke kterému cíli je třeba držet její směr. V každém ohledu však je život kormidlován Božím voláním.“

252. Vyslovil mu své uznání a otázal se dalšího, jak se vyhýbat chybám. Ten odpověděl: „Když budeš dělat všechno s rozmyslem, aniž bys naslouchal pomluvám, když budeš sám zkoumat a rozsuzovat, co bylo řečeno, když se budeš při slyšeních rozhodovat, dříve než něco potvrdíš¹⁶⁰, a když to, k čemu jsi dospěl zralým úsudkem, dáš potom také vykonat: pak by ses, králi, měl vyhnout každé chybě. Toto mít na mysli a podle toho jednat, to je dílo Boží moci.“

253. Potěšen tím, co bylo řečeno, otázal se král jiného muže, jak by se mohl osvobodit od hněvu. Ten mu na to odpověděl, že tím, když si uvědomí, že všichni jsou podřízeni jeho moci, a kdyby podlehl hněvu, mohl by vynést i rozsudek smrti¹⁶¹: a to je škodlivé a bolestné, když někdo jen proto, že je pánem ostatních, připraví někoho ze svých poddaných o život.

254. Vždyť jsou-li mu všichni poslušně poddáni a nikdo se mu nestaví na odpor, z jakého důvodu by se měl hněvat¹⁶²? „Člověk musí poznat,“ pravil, „že Bůh vládne světu dobrotivě a bez nejmenšího hněvu, a proto je tedy třeba, abys jeho příkladu následoval i ty, králi.“

255. Pochválil ho, že dobře odpověděl, a otázal se dalšího: „Co je to rozvážnost?“ Ten odpověděl: „Všechno dělat správně poté, co si člověk všechno předem promyslel¹⁶³,“ a dodal: „Po konečném rozhodnutí je třeba ještě posoudit také škodlivost opačného názoru, abychom se po zvážení všech možností nepotázali se zlou a aby se zdařilo to, co jsme si předsevzali. Nejlépe však bude, když ve tvé dobré snaze o zbožnost bude každé tvé rozhodnutí dokonáno skrze Boží moc.“

256. Král řekl, že i tento muž má pravdu, a zeptal se jiného: „Co je to filosofie?“ Ten odpověděl: „Správně rozvažovat za všech okolností¹⁶⁴, které mohou nastat, a nedat se strhnout prchlivostí, nýbrž pomyslit na škodlivé

¹⁵⁶ Srov. Sír 30,1nn.

¹⁵⁷ Srov. Př 23,24; Př 22,15; Př 23,13

¹⁵⁸ Doslova sófrosyné = zdravá mysl, schopnost sebeovládání a ukázněnosti.

¹⁵⁹ Srov. Př 31,8-9

¹⁶⁰ Srov. Ž 90,17

¹⁶¹ Srov. Př 20,2

¹⁶² Srov. Mdr 12,16

¹⁶³ Srov. Sír 37,16n.

¹⁶⁴ Srov. Sír 4,28 a 37,16

následky nízkých žádostí a pokojně udělat v pravý čas, co je správné. Abychom však pro to měli smysl, je třeba cítit Boha.“

257. Také tomu vyjádřil svůj dík a otázal se dalšího z mužů, jak je možné dojít uznání v cizině¹⁶⁵. Ten řekl: „Když se člověk bude stavět všem lidem na roveň a když bude ukazovat sebe jako menšího, než aby chtěl vynikat nad své hostitele. Bůh totiž svou přirozeností přijímá ochotněji to, co je ponižováno, a ostatně i lidé bývají přívětivější k těm, kdo se podřizují.“

258. Král přisvědčil jeho slovům a položil jinému otázku, jak budovat, aby se to potom také uchovalo. Na to dostal odpověď, že tehdy, když dá vybudovat stavby vznešené a nádherné, aby s nimi lidé už jen pro jejich krásu zacházeli šetrně, a nepropustí-li žádného z tvůrců s pohrdáním a nebude-li dělníky nutit pracovat beze mzdy¹⁶⁶.

259. Jestliže si rozváží, jak mnoho dbá Bůh o lidský rod, když člověku dává tělesné zdraví i bystrou mysl i všechno ostatní, pak bude i sám jednat odpovídajícím způsobem a odvděčí se jim za jejich námahu. Co se dokonává ve spravedlnosti, je trvalé.

260. Oceniv, co tento promluvil, otázal se král desátého: „Které je ovoce moudrosti¹⁶⁷?“ Ten mu na to řekl: „Být si vědom toho, že člověk nemá činit nic zlého a že má vést svůj život v pravdě¹⁶⁸.“

261. Z toho ti totiž vzejde nejen nejvyšší radost a pokoj duše, vznešený králi, ale i krásná naděje u Boha, budeš-li vládnout zbožně.“ Když toto společně vyslechli, projevíli všichni hlasitě svůj souhlas mohutným potleskem. Potom jim král, naplněn radostí, začal připíjet.

Šestý den rozhovorů

262. Dalšího dne stejně jako dříve se konala hostina podle zavedeného pořádku; a když nadešel čas, dotazoval se král zbyvajících. Prvnímu dal otázku, jak se nenechat zvrátit k domýšlivosti.

263. Ten odpověděl: „Když budeš dbát na přirozenou rovnost a sobě budeš neustále připomínat, že sice vládneš lidem, ale že i ty sám jsi jedním z nich¹⁶⁹ a že Bůh pyšné svrhne¹⁷⁰, kdežto pokorné a milosrdné pozvedá¹⁷¹.“

264. Když jej nadšeně pochválil, zeptal se dalšího: „Od kterých rádců si má člověk dát poradit?“ Ten odpověděl: „Od těch, kteří jsou zkušení a kteří mu zachovávají nezlomnou věrnost, jakož i ode všech, kdo jsou stejného smýšlení jako on¹⁷². Boží zjevení v tom napomáhají těm, kteří jsou toho hodni.“

265. Kdy ho pochválil, otázal se dalšího: „Který majetek je pro krále nejnütnější?“ Ten odpověděl: „Náklonnost k lidem a láska¹⁷³ jeho poddaných. Skrze ně se vytváří nerozlučné pouto dobré vůle¹⁷⁴. A že taková snaha vůbec vzniká, to způsobuje Bůh.“

266. I tohoto král pochválil a vyptával se dalšího: „Jaký je konečný cíl proneseného slova?“ Ten mu řekl: „Přesvědčit společníka v rozhovoru tím, že poukážeš na škodlivé následky odmítaného názoru. A když nejen neodporuješ, ale současně i chválíš, zaujmeš posluchače pro to, k čemu jej chceš pohnout. Správného přesvědčení se však dosahuje jedině Božím přičiněním.“

¹⁶⁵ Srov. 249

¹⁶⁶ Srov. 3M 19,13; 5M 24,15; Tób 4,14 a 12,1nn.; Sír 4,1

¹⁶⁷ Srov. Sír 1,6.16

¹⁶⁸ Srov. Sír 4,25.28

¹⁶⁹ Srov. 211

¹⁷⁰ Srov. Mdr 3,17n.

¹⁷¹ Srov. 1S 2,7n.; Sír 3,18; L 1,52; Jk 4,6; 1Pt 5,5

¹⁷² Srov. Sír 37,12.15

¹⁷³ Doslova agapésis = milování, oddanost.

¹⁷⁴ Srov. Oz 11,4; Sf 3,17

267. Když prohlásil, že to byla správná odpověď, otázal se dalšího, jak dobře vycházet s různými národnostmi v říši. Ten odpověděl: „Když budeš vůči každé hrát přiměřenou úlohu¹⁷⁵ a když se dáš vést spravedlností, jak ostatně také činíš, neboť Bůh ti propůjčení pochopení a uznání pro druhé.“

268. Když se o tomto uznale vyslovil, položil otázku jinému: „Nad čím se má člověk rmoutit?“ Tázaný odpověděl: „Když vidíme, že naše přátele postihl dlouhotrvající zlý úděl, ze kterého není úniku. Truchlit nad zemřelými, kteří byli vysvobozeni od svých utrpení, nám však rozum neukládá¹⁷⁶. Všichni lidé však bývají smutní z toho, když sami sebe přinášejí v oběť a když ztrácejí, co jim bylo prospěšné. Vyhnout se všemu neštěstí se ovšem dá jen skrze Boží moc.“

269. Když i tomu řekl, že odpověděl, jak bylo třeba, král pravil k jinému: „Jak vzniká hanebnost?“ Ten pak odpověděl: „Tehdy, když návod k jednání podávají pýcha a zatvzela svévole, roste nečestnost a mizí vážnost. Bůh je však Pánem slávy a má převahu, kdykoli si to sám přeje.“

270. Když také tomu schválil obsah jeho odpovědi, otázal se dalšího: „Komu se člověk smí svěřovat?“ Odpověděl: „Těm, kteří s tebou zůstávají z oddanosti a nedělají všechno jen pro zisk nebo ze strachu nebo z přemíry pečlivosti. To první je znamením lásky, to druhé však špatného smýšlení a kupčení s láskou. Kdo totiž chce mít stále více výhod, ten se neštítí ani zrady. Ty však máš všechny sobě oddané, když ti dává dobrou radu Bůh.“

271. Když král řekl, že i tohle byla moudrá odpověď, položil otázku dalšímu: „Co ochraňuje království?“ Na to tázaný odpověděl: „Péče a starost o to, aby žádný z úředníků ustanovených pro potřeby jednotlivých národností nemohl způsobit bezpráví; tedy (čiň) tak, jak to již činíš od doby, kdy ti tuto velkou myšlenku vnukl Bůh.“

272. Když i tohoto povzbudivě pochválil, zeptal se jiného: „Co střeží vlídnost a čest?“ Tázaný na to řekl: „Důslednost, neboť ta dokončuje dobrá díla a zlé věci obrací nazpět. Protože tento dar od Boha vlastníš, dbáš na to, abys u všech chránil ušlechtilost.“

273. Když přijal přívětivě také tuto odpověď, otázal se král ještě jedenáctého, protože jich bylo právě o dva více než sedmdesát, jak by si i ve válce mohl zachovat duševní rovnováhu. Ten odpověděl: „Když si budeš vědom toho, že nikomu z tvých poddaných nebylo způsobeno utrpení a že všichni jsou připraveni bojovat za tebe s ohledem na prokázána dobrodíní dobře věduce, že i kdyby padli, ty se postaráš o živobytí těch, kdo je přežijí.“

274. Ty však nepřestáváš všechny podporovat, neboť Bůh ti propůjčil šlechetné smýšlení.“ Pokynul mu a potleskem dal všem najevo svůj souhlas a potěšení. A tím pak, že každému bohatě připil, obrátil pozornost k hostině a naplněn radostí a porozuměním bavit se s těmi muži.

Sedmý den rozhovorů

275. Sedmého dne byly vykonány velké přípravy, protože se tam dostavili ještě mnozí jiní z měst: byli zde totiž význační vyslanci. A když pak přišla vhodná chvíle, zeptal se král prvního ze zbývajících, kteří ještě měli být tázáni, jak si člověk může udělat o někom správný úsudek.

276. Tázaný odpověděl: „Zkoumej mluvícího, co o kom říká, a po delším čase se ho zeptaj na totéž ještě jednou, ale jiným způsobem. Mít důvtip a umět všechnou posoudit v té míře, v jaké zvláště ty, králi, to dovedeš, je ovšem krásný dar Boží.“

¹⁷⁵ Srov. 219

¹⁷⁶ Srov. Sír 38,20n.

277. Král projevil svůj souhlas potleskem a dotazoval se druhého: „Proč většina lidí nemá v oblibě¹⁷⁷ ctnost?“ Ten dal odpověď: „Protože se od přirozenosti vzdali zdrženlivosti¹⁷⁸ a oddávají se rozkošim¹⁷⁹, které daly vzniknout záplavě hrabivosti a bezpráví.“

278. Právě ctnost brání tomu, aby se člověk neutápěl v prostopášnosti a nabádá ke zdrženlivosti a spravedlnosti; avšak nade vším vládne Bůh.“

279. Když král pravil, že i tento dobře odpověděl, otázal se toho za ním: „Čeho mají být králové poslušni?“ Ten pak odpověděl: „Zákonů, aby skrze spravedlivé činy zachraňovali životy lidí¹⁸⁰. Tak i ty, králi, budeš-li takto jednat, jsa poslušen Božího nařízení, zajistíš sobě věčnou památku.“

280. Pravil, že také tento mluvil krásně, a otázal se dál nejbližší následujícího: „Které z lidí je třeba ustanovovat místodržiteli?“ Tázaný odvětil, že ty, kdo nenávidí špatnost a konají spravedlnost, když napodobují způsob jeho života, aby si u všech lidí zachovali dobrou pověst. „Tak jako to činíš ty, veliký králi,“ pokračoval, „jemuž byla koruna spravedlnosti¹⁸¹ propůjčena od samého Boha.“

281. Poté, co král hlasitě projevil svůj souhlas, podíval se na nejbližší následujícího a otázal se: „Které lidi je třeba ustanovovat veliteli vojsk?“ Ten odpověděl: „Ty, kteří vynikají mužností a spravedlností a kteří si záchrany vojáků cení více než vítězství dosaženého lehkomyšlným nasazením lidských životů. Jako Bůh prokazuje všem dobro, tak i ty, králi, napodobuj jeho příklad a prokazuj dobro svým poddaným.“

282. Když král prohlásil, že dobře odpověděl, zeptal se jiného: „Který člověk je hoden našeho obdivu?“ Tázaný muž pak odpověděl: „Ten, kdo oplývá slávou, bohatstvím i mocí, a přesto se vnitřně považuje za rovného všem lidem¹⁸². I tebe lidé obdivují, když tak činíš, neboť Bůh ti dává (vnuknutí), aby ses o to snažil.“

283. Hlasitě přisvědčiv i tomu, obrátil se na jiného s otázkou: „Čím se musí králové většinu času zabývat?“ On mu odpověděl: „Čtením a zkoumáním zápisů z cest, které jsou sepsovány pro potřebu králů a popisují ochranu a zabezpečení lidí. Tím, že to děláš, dopracoval ses pro jiné nedostižné slávy, když ti Bůh splnil, co sis přál.“

284. Také tomu živě přisvědčiv, otázal se jiného: „Čím se má člověk zabývat v přestávkách svého zaměstnání, aby se zotavil a rozptýlil?“ On pak řekl: „Být divákem vhodné hry, která obveseluje, a klást si před oči slušné a životu prospěšné výjevy ze života s obratným jednáním i důstojným chováním.“

285. Vždyť i v tom je obsaženo jisté poučení. Často se totiž i v bezvýznamnostech ukáže něco poučného. Ty, králi, pak tím, že jsi celé své slušné chování ozdobil činy, podporuješ vědění, neboť máš od Boha úctu ke krásě a ušlechtilosti.“

286. Potěšen těmito slovy zeptal se devátého: „Jakým způsobem je třeba pořádat hostiny?“ On mu odpověděl: „Tím, že budou pozváni lidé, kteří jsou horliví v učení a kteří si chtějí připomenout hlavně to, co je důležité pro vládu a život poddaných. Sotva bys našel něco souladnějšího nebo zpěvnějšího¹⁸³!“

287. Vždyť v těchto lidech má zalíbení Bůh, protože svou mysl vzdělali pro nejkrásnější věc, tak jako to činíš i ty, králi, neboť všechny tvé činy řídí Bůh.

288. Nadšen tím, co bylo řečeno, vyptával se toho, který přišel na řadu po něm: „Co je pro národy lepší: když je jejich vládce nízkého původu nebo když je královské krve?“ On pak odpověděl: „Když je od přirozenosti ten nejschopnější!“

289. Občas i vládcové královského původu bývají bezohlední a ke svým poddaným tvrdí; mnohem spíše se ale takovými ukazují někteří vládcové nižšího původu, kteří sami poznali chudobu i bídu. Ti se jako vládcové národů někdy stávají krutějšími než bezbožní tyrani.

¹⁷⁷ Doslova: nepřijímá.

¹⁷⁸ Srov. 222

¹⁷⁹ Srov. 108

¹⁸⁰ Srov. 240

¹⁸¹ Srov. 2Tm 4,8; Závěti patriarchů - Lévi 8,2

¹⁸² Srov. 257

¹⁸³ Srov. Sír 32,3 a 40,20

290. Jak ale bylo řečeno, jen dobrá a vzdělaná povaha je schopna vládnout. Tak i ty, veliký králi, jsi prvním z lidí ne tím, že vynikáš slávou své vlády a oplýváš bohatstvím, ale tím, že jsi proslul mírností a shovívavostí k člověku, jimiž tě obdaroval Bůh.“

291. Poté, co král také tohoto muže delší dobu chválil, zeptal se posledního: „Co je nejdůležitější úlohou královské vlády?“ Tázaný na to odpověděl: „Aby poddaní žili stále v míru a v případě neshod aby rychle obdrželi spravedlivé rozhodnutí svého sporu.“

292. Toho však vládce dosáhne jen tehdy, když nenávidí špatnost, miluje to, co je ušlechtilé, a vidí v záchraně lidského života věc nejpřednější. Tak i ty, králi, máš za největší zlo nespravedlnost a skrze trvalou a spravedlivou vládu sis získal neutuchající slávu, neboť Bůh ti propůjčil čistou a ničím zlým nezkalenou mysl.“

293. A když přestal mluvit, strhl se radostný potlesk s voláním, který trval delší dobu. Jakmile se utišil, uchopil král číši a dal si ke cti všech přítomných a jejich slov nalít. Nakonec pravil: „Váš příchod byl pro mne víc než bohatě poženaný.“

294. Pro svou vládu беру si totiž velký příklad v učení, kterému jste zde položili základ!“ Dal každému vyplatit tři talenty stříbra včetně otroka, jenž měl dar odnést. Když pak se král věnoval slavnostním proslovům, byla už společnost u stolu rozveselena nekončící radostí.

Závěr rozhovorů

295. Jestliže jsem byl v tomto líčení příliš podrobný, Filokrate, pak měj pro to prosím porozumění. Byl jsem totiž naplněn mimořádným obdivem k těmto mužům a žasl jsem, jak pohotově a bez přípravy odpovídali na otázky, které si vyžadovaly delšího rozmyšlení.

296. A jak si tázající vždy všechno důkladně promyslel. Když to, co dostal v odpověď, ve všem přiléhalo položeným otázkám, jevílo se to hodným obdivu nejen mně, ale i všem ostatním přítomným, nejvíce však filosofům; a mám za to, že to bude připadat neuvěřitelné i všem, kdo tuto zprávu dostanou do rukou.

297. Zajisté se nehodí zkreslit to, co již bylo jednou úředně zaznamenáno, totiž tím, že bych něco v těchto jejich řečech neuctivě opomenul. Jak se to stalo, tak to i podáváme, vyhýbajíc se tomu, abychom se dopustili chyby. A právě proto, abych ukázal moc slova těchto řečí, pokusil jsem se převzít jejich doslovná znění od těch, kdo vyhotovili zápisy z královských slyšení a hostin.

298. Jak víš, bývá zvykem, že od denní hodiny, kdy král začíná udělovat slyšení, až do hodiny, kdy jde spát, se zaznamenává všechno, o čem se mluvilo a co se konalo, což je dobrá a užitečná zvyklost¹⁸⁴.

299. V den, který potom následuje, se vždy to, co bylo dříve řečeno a vykonáno, předčítá před slyšením, a kdyby se snad něco stalo, jak nemělo, pak se to ještě včas napraví.

300. My jsme se tedy, jak bylo řečeno, dozvěděli všechno od zapisovatelů a přesně jsme to po pořádku zaznamenali, vždyť známe tvou horlivost, s níž se vždy přiučíš něčemu užitečnému.

Dílo překladu

301. Když si tři dny nato vzal Demetrios¹⁸⁵ tyto muže na starost, táhl s nimi po hrázi, dlouhé sedm stadií, k ostrovu, překročil most a vydal se k severní části ostrova. Tam je shromáždil v jednom nádherném domě, položeném na tichém místě na pobřeží, a vyzval je, aby se pustili do díla překladu; všechno tu bylo v hojnosti připraveno k jejich potřebě.

302. Na díle překladu pracovali tak, že uváděli nejdříve jednotlivé překlady ve shodu tím, že je porovnávali navzájem. A teprve to, na čem se shodli, se dočkalo náležitého zápisu u Demetria.

¹⁸⁴ Srov. 182, 283 a 300

¹⁸⁵ Srov. 29nn.

303. Sezení trvala do deváté hodiny¹⁸⁶; potom se rozcházel, aby se každý staral o své tělesné zotavení. Přitom bylo všechno, čeho si přáli, až marnotratně postaráno.

304. Kromě toho Demetrios denně nechával pro ně vykonat tytéž přípravy jako pro krále, neboť tak mu to král poručil. Každý den brzy ráno se vydali ke dvoru, složili králi svou obřadnou poklonu a odebrali se pak zpět na své místo.

305. Jak je u všech Židů zvykem, omývali si ruce v moři, a když se pomodlili k Bohu, zabývali se četbou a výkladem¹⁸⁷ jednotlivých míst.

306. K tomu jsem si kladl otázku, proč si napřed omývají ruce a potom se modlí, a oni to vysvětlovali jako svědectví toho, že neučinili nic zlého, neboť každá činnost se děje pomocí rukou¹⁸⁸; v tom oni krásným a zbožným způsobem všechno vztahovali na spravedlnost a pravdu.

307. I když, jak již bylo řečeno, se denně scházeli na onom příjemném, tichém a jasném místě a konali vždycky jen to, nač právě přišla řada, přihodilo se, že překlad byl dokončen přesně za sedmdesát dva dny, jako by se tak stalo podle nějakého rozhodnutí.

Schválení překladu od zástupců židovské obce

308. Když byl nyní překlad hotov, shromáždil Demetrios obec Židů a přivedl je na místo, kde bylo dílo překladu dokončeno, a přečetl jej všem. Při tom byli přítomni také překladatelé, kterým se dostalo srdečného projevu uznání za to, že se tímto způsobem stali dobrodinci židovské obce.

309. Právě tak projevíli svoje uznání Demetrioovi a poprosili jej, aby věnoval jeden opis celého Zákona jejich představeným.

310. Když byly svitky přečteny, sešli se kněží, starší překladatelů, zástupci státní správy¹⁸⁹ a představení obce¹⁹⁰ a pravili: „Protože je překlad správný, zbožný a úplně přesný, bude správné, když zůstane takto zachován a nebude v něm provedena žádná úprava¹⁹¹.“

311. Poněvadž všichni s těmito slovy souhlasili, hned přikázali, jak u nich bývá zvykem, aby byl proklet ten, kdo by to, co bylo zapsáno, nějak upravoval buď tím, že by něco přidával, anebo naopak něco vynechával¹⁹². To učinili po právu, aby překlad zůstal v neporušené podobě zachován pro všechnu budoucnost.

Čtení překladu před králem

312. Když to oznámili králi, velice se zaradoval, neboť to, co si předsevzal, bylo nyní také přesně splněno. I jemu bylo všechno přečteno a on se velice obdivoval moudrosti zákonodárce. A také se zeptal Demetria: „Jak je možné, že žádného dějepisce nebo básníka nenapadlo zanechat zmínku o tak dokonalých významných dílech?“

313. Ten odpověděl: „Protože to zákonodárství je posvátné a pochází od Boha. Mnozí se již o to pokusili, byli však od Boha potrestáni, a tak od svého záměru pak upustili.“

¹⁸⁶ Tj. do tří hodin odpoledne.

¹⁸⁷ Řecky diasafésis = výklad (ve smyslu rozpoznat správný smysl a potom přeložit)

¹⁸⁸ Srov. 151

¹⁸⁹ Řecky politeuma = správa (na správě se podíleli potomci židovských vojenských kolonistů)

¹⁹⁰ Řecky pléthos = obec (tj. alexandrijští věřící v Boha Izraele)

¹⁹¹ Srov. 5M 4,2 a 13,1

¹⁹² Srov. Zj 22,18-19

314. A vypravoval, co uslyšel o Theopompovi¹⁹³. Ten byl prý déle než třicet dnů zbaven klidné mysli¹⁹⁴, když chtěl něco ze zákona, což bylo již dříve, ale nepřesně přeloženo, použít pro svá dějinná bádání. Po svém onemocnění prosil Boha, aby mu zjevil, proč se mu to přihodilo.

315. Bylo mu ve snu naznačeno, že chtěl všetečně sdělit nečistým¹⁹⁵ lidem to, co je Boží. A když od toho upustil, byl opět v pořádku vyléčen¹⁹⁶.

316. „A o spisovateli tragédií Theodoktovi¹⁹⁷ jsem se dozvěděl, že se mu zakalil zrak, když chtěl v jednom dramatu použít něco z toho, co bylo zapsáno v Knize¹⁹⁸ zákona. A když pojal podezření, že jej ta nemoc přepadla právě proto, snažně prosil Boha a po mnoha dnech se uzdravil.“

Odjezd překladatelů

317. Když pak dostal král stejnou zprávu o tom, co říkal Demetrios, poklonil se a přikázal, aby tyto knihy byly opatrovány s velkou péčí a pokládány za svaté.

318. Překladatele pak poprosil, aby jej po svém návratu přece jen častěji navštěvovali. Řekl jim totiž, že je oprávněné, aby se nyní vrátili do své země, a kdyby opět přijeli, bude s nimi samozřejmě jednat jako s královskými přáteli a nanejvýš štedře¹⁹⁹ je obdaruje.

319. Poté dal vykonat přípravy k jejich cestě zpět a velkoryse tyto muže obdaroval. Jednomu každému totiž věnoval tři pláště pro nejurozenější, dva talenty zlata, jednu číši o jednom talentu a úplné stolní lehátko pro tři osoby.

320. S výpravou poslal také dary pro Eleazara: deset lehátek se stříbrnými nohami a všechno, co k tomu náleželo, skříň na nádoby o váze třiceti talentů, deset plášťů, purpurový oděv a nádherný věnec²⁰⁰, sto jemných lněných tkanin, šálky, talíře také dvě mísidla jako zásvětní dar.

321. V dopise ještě Eleazara poprosil, aby v případě, že by si někteří z mužů přáli vrátit se k němu, jim v tom nebránil; přičítá totiž velkou cenu možnosti stýkat se s lidmi vzdělanými a moudrými a pro takové chce rád užívat svého bohatství, a ne pro prázdna vydání²⁰¹.

Epilog

322. Tady máš tedy námi slíbené vypravování, Filokrate, a věřím, že tě více potěší než vyprávění bájí²⁰², neboť máš sklon zaměstnávat se tím, co může obohatit ducha, a tomu věnuješ nejvíce času. Pokusím se vypsat i to ostatní, co stojí za zamyšlení, abys za svou horlivost, s níž to budeš pročítat, získal jako odměnu cenu nejkrásnější.

¹⁹³ Historik Theopompos se narodil kolem r. 377 př. Kr. na ostrově Chiu a jeho hlavní dílo „Filipika“ zachycuje dějiny řeckého světa v období Filipa Makedonského.

¹⁹⁴ Srov. 2Mak 9,1-17

¹⁹⁵ Srov. Ez 3,5

¹⁹⁶ Srov. Da 4,26nn.

¹⁹⁷ Tragik Theodoktés žil v letech asi 377-336 př. Kr. Byl žákem Ísokratovým a spolu s Aristotelem vytvořil učebnici rétoriky.

¹⁹⁸ Tj. en tó Bibló; první označení Písma svatého jako Knihy.

¹⁹⁹ Srov. 1Mak 10,20 a 11,58

²⁰⁰ Purpurový oděv a věnec jsou znamením královské hodnosti (srov. 1Mak 10,20 a 11,58).

²⁰¹ Srov. 205

²⁰² Srov. Bár 3,23